

اندلس

يا فتنى ہسپانیہ او پرتگال له فتحی تر سقوطه

لیکوال: ډاکټر راغب سر جاني
ژباړن: عصمت الله (زاهدمل)

ہر! عزیز الحرمین حسینی

اندلس

یا ننی ہسپانیا اور برنگال، لہ فتحی تر سقوطہ!

لیکوال: ڈاکٹر راغب سرجانی
ژباړن: عصمت اللہ "زاهد مل"

فهرست

- ۳ د ژباړن خبرې
- ۵ يو څو خبرې
- ۸ له غرناطې څخه دې د سړيو په شان دفاع ونه كړه اوس
- ۱۲ لومړې درس
- ۱۶ مونږ ولې د اندلس تاريخ مطالعه كوو؟
- ۲۲ ولې دعوت د لښكر سره تړلی دی؟
- ۲۶ د اندلس د فتحې زمانه
- ۲۷ زمونږ او د هغوی جنگونه
- ۲۹ د مسلمان مسؤليت
- ۳۱ اسلام ته د ټولو اړتيا:
- ۳۲ د اندلس پېژندنه
- ۳۴ اندلس په كومه زمانه كې فتحه شو؟
- ۳۶ د اندلس له فتحې څخه مخكې د اروپا حالت
- ۳۸ دويم درس
- ۳۸ د اندلس د فتحې دوره:
- ۳۸ مسلمانان، د افريقا شمال او د اندلس فتحه:
- ۳۹ موسی بن نصیر (رحمه الله)
- ۴۵ له مشكلاتو سره مبارزه:

- ۵۳ د بریاط دره او د رمضان مبارکه میاشت.
- ۵۴ طارق بن زیاد (رحمه الله) او د کبنتیو د سوخولو موضوع.
- ۵۸ په اسلام کې جزیه:
- ۶۰ درپیم درس
- ۶۹ صخره:
- ۶۹ د فتحی د دورې پای (۹۵ هـ = ۷۱۴ م):
- ۸۲ خلورم درس
- ۱۰۶ پنجم درس
- ۱۲۵ یو خپر نیز نظر:
- ۱۲۹ شپږم درس
- ۱۵۰ اووم درس
- ۱۷۲ اتم درس
- ۱۹۷ نهم درس
- ۲۱۸ د پنجشنبې په شپه ابن رمیله خوب گوري:
- ۲۲۵ لسم درس
- ۲۴۴ یوولسم درس
- ۲۷۳ دولسم درس

د ژباړن خبرې

الحمد لله رب العالمين وصلاة والسلام على اشرف الانبياء والمرسلين سيدنا ومولانا محمد و على اله واصحابه اجمعين، اما بعد:

دېر خوشحاله يم، چې الله تعالى راته د اسلامي تاريخ له بابونو څخه، د يوې برخې د ژباړې توفيق راكړ، يعنې د اسلامي او تاريخي اندلس، له فتحې، تر سقوطه پورې ليكل شوي كتاب مې وژباړه.

د اندلس اسلامي تاريخ، دېر عجيبه تاريخ دى، ځكه په دې تاريخ كې كله مسلمانان دېرو لوړو پوړيو ته رسېدلي دي او كله بيا داسې يو حالت ته رسېدلي، چې نصاراوو ته به يې جزيه وركوله.

په كوم وخت كې به چې د اندلس مسلمانان په خپلو منځونو كې سره يو شول، اتفاق او اتحاد به يې پيدا كړ او د اخرت مينه به يې د دنيا په مينه غالبه شوه، نو بيا به يې دومره رعب او پرم پيدا كړ، چې د نصاراوو رياستونو به مسلمانانو ته جزيه وركوله، لكه د عبدالرحمن الداخل (رحمه الله) عبدالرحمن الناصر (رحمه الله) او ځينو نورو په زمانه كې د اندلس مسلمانانو له نصاراوو څخه جزيه اخيستله، خو كله به داسې حالت هم راغى، چې مسلمانان به په خپلو منځونو كې بې اتفاقه شول او د يو بل سره به يې جنگونه شروع كړل، نو بيا به داسې حالت پرې راغى چې الله تعالى (جل جلاله) به نصارا پرې مسلط كړل او له دوى څخه به يې جزيه اخيستله او حتى داسې وخت هم راغى، چې كله په اندلس كې د مسلمانانو تر منځ بې اتفاقي او د الله تعالى (جل جلاله) د قوانينو ماتول اخري حد ته ورسېدل، نو الله تعالى (جل جلاله) له داسې سقوط او تباھۍ سره مخ كړل، د مسلمانانو د بې اتفاقي او بې پراوۍ پايله داشوه، چې اندلس يې له لاسه ووت او په

اندلس کې د مسلمانانو نوم او نښان هم پاتې نه شو، هغه اندلس، چې نورې اروپا ته ترې علم خپور شو، یو وخت پکې د اسلامي دین څراغونه ځلېدل، خو نن پکې هېڅ مسلمان هم نشته.

په اندلس کې د مسلمانانو د سقوط ستر او مهم لاملونه:

۱. قومي او توکمیز تعصبات!
  ۲. له دنیا او مال سره د مسلمانانو بې کچې مینه!
  ۳. د مسلمانانو په مقابل کې د جنگ لپاره له نصاراوو څخه د مرستې غوښتنه، تر دې که د دوو وروڼو تر منځ به په خپلو کې د واک پر سر لانجه پیدا شوه، نو بل به له نصاراوو څخه مرسته غوښتله.
- نور عوامل هم شته، خو عمده عوامل یې همدا دي، چې پورته ذکر شول او همدا عوامل په اندلس کې د مسلمانانو د سقوط باعث وگرځېد.
- په هر صورت، په اندلس کې خو مسلمانانو سقوط وکړ، خو د نورې نړۍ مسلمانان باید د هغوی له سقوط او هلاکت څخه عبرت واخلي او کوم عوامل چې د هغوی د سقوط سبب شوي دي، هغه باید تکرار نه کړي، ځکه د تاریخ له مطالعه کولو او لوستلو څخه تر ټولو مهم هدف همدا دی، چې کومې غلطۍ زمونږ پخوانیو مشرانو تر سره کړې دي، هغه باید مونږ تکرار نه کړو او تر خپل توان او قدرت پورې د هغو غلطیو مخنیوی وکړو، ځکه چې همدا د امت د اصلاح لازمه ده او د امت اخرنی به په هغه څه اصلاح کېږي، په کوم څه چې د هغوی اولني اصلاح شوي دي.
- په پای کې له ټولو درنو لوستونکو څخه هیله کوم چې کومې غلطۍ د ژباړې په برخه کې راڅخه شوې دي، هغه راته وبخښي، ځکه چې دا زما لومړنۍ ژباړه ده او خامخا به ستونزې لري، خو هیله لرم، چې درانه لوستونکي به هغو غلطیو ته ډېر پام نه کوي.

په احترام
عصمت الله (زاهد مل)

يو خو خبرې

تاريخ د تيرو ولسونو د عروج او زوال، پرمختگ او په شاتگ... د نښو، لاملونو، کړنو او نتايجو انځور دی. چې قرآنکریم هم مونږ ته په ډيرو ځايونو کې لارښوونه کوي او وايي چې تاسو د پخوانيو قومونو انجام ته وگورئ. هغه قومونه چې له تاريخ څخه پند نه اخلي او خپل حال او مستقبل له ماضي سره نه تړي او له ماضي څخه ناخبره وي، خپل ټول ژوند په ناکامو تجربو کې ضايع کوي.

يو وخت يو متدين گروپ مسلمانان د طارق بن زياد (رحمه الله) په مشرۍ په دې موخه چې بشريت ته د کفر، شرک، فقر، ناروغۍ، بې نظمۍ، نا امنۍ او جهالت څخه نجات ورکړي او د اسلام مبارک دين ته يې راوبولي چې د امن، سلامتيا او سوکالۍ دين دی... اندلس ته داخل شول او دغه برکتناکه رڼا دومره خپره شوه چې په برکت يې نن اروپا په ټوله بشري نړۍ کې د علم او څيړنو په ډگر کې هغه وتلې څيره ده چې نور ولسونه ورپسې وړي هم نه شي راټولولای.

گوستولوبون وايي: که اسلامي تمدن اروپا ته نه وای ننوتی بنایي نن د اروپا تمدن سوونه کلونه وروسته پاتې وای.

د اسلامي تمدن په برکت په اندلس کې د زرگونو علماوو استعدادونه وپنځيدل، د وهم، خيال او باطلو انگيرنو طلسمونه له منځه ولاړل.

لنډه دا چې یو مهال په اروپا کې درې زره مخترعین د اختراع په جرم په دار وځړول شول، مگر اوس داسې وخت هم پرې راغی چې د مخترعینو ټولنیز حیثیت تر ټولو لوړ ارزول کېږي او تر هر چا زیات نازول کېږي.

اروپایانو به خپل بچیان مسلمانانو ته د سالمې او علمي تربیې لپاره راوستل او د خپلو مشرانو پر ځای د مسلمانانو په مشرۍ خوشحاله کیدل، تاریخ ډیر داسې شواهد راټول کړيدي چې خلک به د مسلمانانو مشرانو ته راتلل او ورته ویل به یې چې زموږ مشران ظالمان دي، مونږ ته له هغوی څخه نجات را کړئ او زموږ مشري تاسو واخلي.

اما کله چې مسلمان حاکمان د خیتې او شهوت په بندګۍ بوخت شول او د نورو ولسونو له تورتم څخه راویستل ورڅخه هیر شول نو د ولسونو اعتماد ورباندې له منځه ولاړ، ...، مسلمانو ولسونو د تورتم په داسې بیدیا کې د خپلو ظالمو او شهوت پالو حاکمانو سزا تیره کړه چې نن یې مونږ یواځې په لوستلو خپلې اوبنکې نه شو ټینګولای.

دا چې مسلمانانو په اندلس کې اته سوه کلونه حکومت وکړ او اته پېړۍ وروسته دومره کمزوري شول چې په لکونو مسلمانان د ظالمو یرغلګرو د لاسه له تیغه تیرېږي او اندلس یې داسې لاسه وځي چې مسجدونه یا سوځول کېږي او یا کلیساګانې ترې جوړېږي. مسلمانانو ته لوی درس دی چې د شهوت په دام کې د بنکيل شویو چارواکو د تائید او حمایت څخه لاس په سر شي او د داسې چارواکو په لټه کې شي چې شهبانې ځواکونه یې د عقلي ځواکونو په وړاندې مغلوب وي، زړنه یې سپیڅلی او خلکو په دردمن وي، د خلکو د هونو ترجمان او دردونو درملوونکي وي.

متأسفانه اوس هم دغه ترخه تجربه بار بار تکرارېږي، حتی پوهان خلک گورم چې د واک د خاوندانو په دسترخوان د یو ملنګ په څیر ناست وي، د نصیحت او اشتباهاتو ته د څیر کولو پر ځای د هغه په ستایلو او غوره مالیو لاس پورې کوي.

په داسې حال کې چې ((بنس العالم علی باب الامیر ونعم الامیر علی باب العالم)) تطبیق او دینی عالمانو روزنه په همدې قاعده باندې د مسلمانو چارواکو د اصلاح او اسلامي ملتونو د نجات مهم عنصر دی. زمونږ ورور عصمت الله زاهد مل چې د حقوقو او سیاسي علومو له پوهنځي څخه په کدري نومرو فارغ دی، له کوچنیوالي داسې پیژنم چې د درنو خویونو او ښه شخصیت خاوند دی، دا کتاب یې په خپله خوښه او خپل ابتکار باندې وژباړه، ژباړه یې روانه او خوږه ده. ددې کتاب له ژباړې څخه معلومېږي چې ځان د اسلامي امت په دردونو دردمن او د اسلام د مبارک دین پورورې گڼي او د عمر ابن خطاب (رضي الله عنه) غوندې په دې باور دی چې مونږ هغه قوم یو چې الله تعالی د اسلام په دین عزتمند کړو، تر هغه چې د اسلام نه بغير په بل څه کې عزت لټوو ذلیل کېږو. زه فقط دومره دعاء ورته کوم چې الله تعالی دې ورته عقلي او روحي استعدادونه وپنځوي او د اسلامي امت لپاره یې د خیر سرچینه وگرځوي.

استاذ محمد ناصر حلیمي
د ننگرهار عالي دارالمعلمین استاذ

له غرناطې څخه دې د سړيو په شان دفاع ونه كړه! اوس پرې د

بښځو په شان مه ژاړه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

إِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ، نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَمَّا بَعْدُ:

(إِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ). (الرعد: ۱۱)

ژباړه: بې شکه الله جل جلاله هېڅکله د يو قوم حالات نه بدلوي، تر څو چې هغوی په خپلو اوصافو کې بدلون نه وي راوړی.

دا چې اندلس د مسلمانانو له لاسه ووت، د پر لاملونه يې درلودل، خوزه به په هغو دوو سترو لاملونه خبره وکړم، چې له امله يې اندلس د مسلمانانو له لاسونو څخه ووت او د نصرانيانو لاسونو ته پرېوت.

د الحمراء د مانې په سر چې د صليب نښه ولگېده، لامل يې دا و چې د اندلس خلکو هغه څه ته شا کړې وه، چې په واسطه يې کلونه پخوا اندلس د مسلمانانو لاسونو ته ورغلی و.

ځوانانو او علماؤو د هغه څه تعليم او تعلم پرېښودی و، چې اندلس يې پرې خپل کړی و! د خلکو له زړونو څخه د هغه څه مينه او محبت وتلی و، چې له

امله يې دوی د اندلس په خاوره واکمن شوي وو، خوانان يې د دوی غلامان او پېغلې يې د دوی وينځې وې!
د اندلس د پرله پسې بناړونو د لاسه ورکولو ستر لامل د هغه څه پرېښودل و، چې له امله يې طارق بن زياد (رحمه الله) او موسی بن نصير (رحمه الله) د اندلس پرله پسې بناړونه نيول!

خبره نه اوږدوم، جهاد يادوم! د جهاد پرېښودل او د علماؤو خپل مسؤليت نه ادا کول هغه څه وو، چې له امله يې اندلس د مسلمانانو له لاسه ووت. په اندلس کې د سقوط علامې له همغې ورځې رابنکاره شوې، له کومې ورځې چې د اندلس علماؤو په فروعې مسائلو په خپلو منځونو کې بحثونه او مناظرې پيل کړې.

لاسونه بايد چيرته کېښودل شي، امين په جهر وشي او که په پټه؟ رفع الیدين وشي او که نه؟ د لومړي تکبير وروسته بايد لاسونه تر اوږو پورته شي، که تر غوږو؟ او داسې نور... دا ټول هغه څه وو، چې اندلس يې له بربادۍ سره مخ او په اندلس کې يې د اسلام اته سوه کلن ځلاند او رپاند بيرغ رانسکور کړ.

د اندلس علماء په مباحاتو او مستحباتو کې اخته شول او اصلي هدف ترې پاتې شو، د دې يادول اړين نه بولم، چې دوی دغه کار په خپله خوښه کړی و او که د چا په لمسونه يې کړی و، بلکې هر څه چې وو، په اندلس کې يې د اسلام اته سوه کلن لمر ډوب کړ.

بل دا چې په اندلس کې د واک په سر شخړې رامنځته شوې، هر يو غوښتل چې د واک په گدی کېني، تر دې چې تر واکه رسېدو پورې به يې له صليبانو څخه په مرسته اخیستو کې هم شرم نه کاوه.

بل عمده لامل دا و چې يهودانو او نصرانيانو اندلس کې داسې خلک پيدا کړل، چې دوی ته به يې کار کاوه او د همدغو کسانو په وسيله يې اندلس په څو برخو ووېشه، تجزبه يې کړ او په يو اندلس کې يې څو دولتونه جوړ کړل،

چې له امله یې یو پر بل اعتبار او اعتماد له منځه ولاړ او د خلکو له زړونو څخه اسلامي مینه ووتله.

زه په ډېر افسوس سره وایم چې د بې اتفاقی دغه توره او ړنده سپلی که څه هم کلونه پخوا په لوی افغانستان کې را الوتلې ده، خو حالاتو ته په کتو سره به د دغې سپلې راوړونکي او ملا تر کوونکي په افغانستان کې داسې نه هېرېدونکې او نه جبرانېدونکي پېښه رامنځته کړي، لکه څنګه چې په اندلس کې رامنځته شوې وه.

غرب د یو څو بې ضمیره او بې احساسه افغانانو په اوږو ناست راغلی او د بې وزله او مظلومو افغانانو له بې وسۍ او سپېڅلې مسلماني څخه په ګټه اخیستو خپل شوم پلانونه د همدغو بې وژدانو په مرسته عملي کوي، دا هغه کسان دي، چې واک ته د رسېدو لپاره له هر څه تېر دي.

له بله پلوه د افغانستان محترمو علماؤو هم په خپلو خولو لاس ایښی او له حق ویلو یې خپلې خولې منعې کړې دي، د افغانستان علماء هم نن سبا په هغو مسائلو کې بوخت دي، چې له امله یې اندلس له سقوط سره مخ شوی و، په دوی د یو کشر ورور په حیث غږ کوم، وړاندې له دې چې د اندلس تاریخ په لوی افغانستان کې تکرار شي، له دغو وړو وړو مسائلو تېر شي، ځکه دا د بنمن چال او فریب دی، چې د وخت علماء یې په دې مسائلو بوخت کړي او دوی په اندلس کې کامیاب شوی پلان په لوی افغانستان کې تطبیقوي.

د وخت علماؤو! حالاتو ته په کتو (په افغانستان کې) تش په نامه اسلام هم په ړنګېدو دی، الله مکره که دغه تاریخ تکرار شي، ذمه وار به یې تاسو یاست!

وړاندې له دې چې د ابو عبدالله په څېر راته میندې همغه پېغور را کړي، لکه د ابو عبدالله مور چې ابو عبدالله ته ورکړی و، یعنی چې په مېرانه مو له ډیر څخه دفاع ونه شوه کړای، نو اوس پرې د ښځو په څېر اوبښکې مه تویوئ! ابو عبدالله د مور دا خبره چې خپل زوی ابو عبدالله ته یې کړې وه، چې ل غرناطې څخه دې د سړیو په شان دفاع ونه کړه! اوس پرې د ښځو په شان ما

ژاره، يواځې خپل زوی ته پېغور نه و، بلکې مونږ او تاسو او د نړۍ هر
مسلمان او هر ځوان ته يو ستر نصيحت دی، متې بد وھڼ او په پوره مېړانه
د نړۍ په هر کونج کې له خپل محمدي (صلى الله عليه وسلم) دين څخه دفاع
وکړئ

په پای کې په ټولو مسلمانانو او په ځانگړې توگه ځوانانو باندې غږ کوم،
چې دغه کتاب خامخا ولولئ او له خپل زرین تاريخ څخه ځان خبر کړئ

يو وخت و چې د ځمکې په سر راج مې غږېده
ځلانده اسلامي نوراني تاج مې ځلېده

(کامران هجومي پرووال)

لومړی درس

نحمده ونستعينه ونستغفره ونومن به ونتوكل عليه ونعوذ بالله من شرور
انفسنا و من سيئات اعمالنا، من يهد الله فلا مضل له و من يضل فلا
هادي له و اشهد ان لا اله الا الله وحد لا شريك له و اشهد ان محمد عبده
و رسوله، اما بعد:

زمونږ دغه موضوع چې غواړو بحث پرې وکړو، د اسلامي تاريخ د
ډېرو مهمو موضوعاتوله جملې څخه ده، چې هغه د اندلس اسلامي
تاريخ دی او زمونږ د بحث د دغې مجموعې نوم ((اندلس له فتحې
څخه تر سقوطه)) دی.

کېدای شي ځينې خلک پوښتنه وکړي، چې ولې بايد د اندلس تاريخ
مطالعه کړو؟ زيات خلک مسلمانان ملامتوي او وايي چې تاسې په
هغه څه خپگان کوي او ژاړئ، چې تېر شوي دي، هر څه چې تېر شول،
هغه هسې هم تېر شول، مونږ په اوسنۍ زمانه کې ژوند کوو، بايد
اينده وخت ته سوچ وکړو، ولې حقيقت د دې برعکس دی، ځکه که
مونږ قرانکریم ته وگورو، نو د هغه درېيمه برخه پخوانۍ کيسې دي او
دغه کيسې الله جل جلاله په قرانکریم کې د خپل مخلوق د عبرت او
تربیې لپاره بيان کړې دي، چې پدې کې د نېکو خلکو کيسې، د بدو
خلکو کيسې، د انبياوو کيسې او د هغوی د پيروانو کيسې بيان شوې
دي او همدارنگه دهغو خلکو کيسې هم بيان شوې دي، چې د الله جل
جلاله له لارې څخه خارج شوي دي او دا چې څنگه الله جل جلاله دغه
خلک د خپلو اعمالو په سزا ورسول او د دوی خاتمه څنگه وه؟

قرانکریم په حقیقت کې یو داسې کتاب دی، چې د ژوند لاره بیانوي او په دې باره کې زیات ایتونه موجود دي، چې مسلمانان یې لارې ته رابلي، لکه الله جل جلاله چې فرمایي:

(فَأَقْصِبِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ) (الاعراف ۱۷۶)

ژباړه: نو بیان کړه دوی ته دغه کیسې، د دې لپاره چې دوی فکر وکړي بل خای کې الله تعالی فرمایي:

[لَقَدْ كَانَ فِي قَصصِهِمْ عِبْرَةً لِأُولِي الْأَلْبَابِ] (یوسف ۱۱۱)

ژباړه: خامخاشته په کیسه د دوی (یوسف (عليه السلام) او نورو انبیاوو) کې عبرت د عقل خاوندانو لپاره.

الله تعالی (جل جلاله) عبرت یوې معینې طایفې ته خاص کړی، چې فرمایي: (لا ولی الاالباب) یعنی هغو کسانو ته چې عقل او پوهه ولري، په همدې شکل کله چې کیسه په عام شکل وایوو، هغه که دقرانکریم کیسې وي که اسلامي تاریخ وي او یا غیر اسلامي تاریخ وي، د هغې په پوهېدو کې باید فکر او سوچ وکړو او د هغې شا او خوا ته باید نظر وکړو، ترڅو د هغې څخه درس واخلو، چې دلته هم داندلس د تاریخ د بیانولو څخه زمونږ هدف دخلکو احساساتو راپارول نه دي او نه هم په تېرو تمدنونو باندې ژړا او خپګان دی، بلکې زمونږ هدف ترې دا دی چې خلک ترې درس او عبرت واخلي، همدارنگه داسې یوه توقع ده چې د اسلامي اندلس د تاریخ په باره کې یو څه ولیکو، کېدای شي چې ټولې پېښې او د هغې تفصیلات په دې خور، وور بحث کې را یو خای نه شم کړای، خو بیا هم د الله تعالی (جل جلاله) په مرسته او کومک په دې لاره کې قدم ږدم.

د بحث په شروع کې د تاریخ د صحیح او دقیق تحلیل لپاره کونښن کوو، تر څو زیاتې صفحې لیرې کړو او هغه پېښې را واخلو، چې د کلونو په اوږدو کې د خلکو له نظره لویدلې دي او هغه څه چې زیاتره دا کونښن کوي، چې هغه پټ کړي، دلته یې ښکاره کوو، همدارنگه هغه څه چې خلکو ورته درواغ ویلي، په داسې حال کې چې هغه رښتیا دي او هغه څه چې خلکو ورته رښتیا ویلي، په داسې حال کې چې هغه درواغ دي، روښانه کړم، ولې چې زیاتو خلکو کونښن کړی، چې اسلامي تاریخ گډوډ کړي، چې دا یو لوی جرم دی او باید مسلمانان ترې وي.

په ابتداء کې باید په سنن الله جل جلاله باندې وپوهېږو، چې الله تعالی ثابت سنن او قوانین لري، هېڅ تغیر او تبدیل پکې نه شي راتلای، لکه څرنګه چې فرمایي:

[فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا]

(فاطر: ۴۳)

ژباړه: نوته به هېڅکله د الله په کړنلاره کې څه بدلون ونه مومي او ته به هېڅکله ونه وینې چې د الله جل جلاله کړنلاره، د هغه له ټاکلې لارې نه کوم ځواک واپرولای شي.

ښکاره شوه چې د الله تعالی (جل جلاله) قوانین ثابت دي او تغیر پکې نه شي راتلای، لکه اوبه چې په سل درجو د سانتي گریډ کې په جوش راځي، نو تر قیامت به په همدې درجه کې په جوش راځي او که نن اوبه په دیرشو درجو کې په جوش راشي او سبا په پنځوس درجو کې په جوش راشي، نو بیا دانسان ژوند په دې حالت کې استقامت نه شي کولای، ځکه چې یوه ورځ د بلې سره فرق لري، خو بعضې استثناءات

هم موجود دي، لکه اور چې مهمترين خاصيت يې سوخول دي، خو ابراهيم (عليه السلام) يې ونه سوخواوه، چې دا يوه استثنا وه او يو پوه او هونبیار مسلمان په استثنا اتو باندي متکي نه وي، بلکه په ثابتو قواعدو باندي متکي وي.

نو ايا يو مسلمان کولای شي، چې د استثنا پر بناء خپل لاس اور ته وړاندي کړي؟ او ووايي چې ابراهيم (عليه السلام) اور نه دی سوخولی، نو ما به هم نه سوخوي؟ بلکه دا په هېڅ صورت جائز نه ده، همدارنگه که څوک نور څه په نظر کې نيسي، هم کولای شي، لکه انسان او حيوان نه شي کولای چې په عمومي ډول، له اوبو او خوراک څخه پرته ژوند ترسره کړي، چې دا هم د الله تعالی (جل جلاله) يو ثابت قانون دی او تغير نه کوي، نو که يو څوک ووايي چې زه بغير د خوراک او اوبو څخه ژوند کوم، نو شونې نه ده.

په همدې ډول الله تعالی (جل جلاله) انسانانو ته د فساد څخه د اصلاح لور ته او د اصلاح څخه د فساد لور ته، د تلو لپاره ثابت قوانين رالپړلي دي، چې هېڅ تغير او تبديل پکې نه شي راتلای، نو که چا په همدې قوانينو عمل وکړ، خاتمه به يې د الهي قوانينو مطابق وي او دغه کس به کامياب وي.

کله چې مونږ تاريخ لولو او صفحې يې اړوو، نو گورو چې تاريخ په عجيبه شکل سره تکرارېږي، په دې معنی چې مونږ کله تاريخ لولو، داسې زمونږ ذهن ته راځي چې زر کاله پخوانی پېښې يا دهغې څخه هم پخوانی پېښې اوس تکرارېږي، يواځې نومونه تغير کوي او پېښې همغه پخوانی دي. مطلب دا، کله چې مونږ تاريخ لولو داسې مثال لري چې اينده وخت د ټولو پېښو سره لولو، لکه څرنگه چې د الله تعالی (جل جلاله) قوانين ثابت دي او کوم تغير پکې نه شي راتلای او

همدارنگه الله تعالى (جل جلاله) دا هم بيان کړي دي چې څوک په کومه لاره ځي او دهغې عاقبت څه دی؟ نو عقل مند او هونبیار مسلمان هغه څوک دی! چې خپلې پخوانۍ خطاگانې تکرار نه کړي او دهغو کارونو څخه ډډه وکړي، کوم چې د هغوی د تباهي باعث شوي دي او هغه کارونه تر سره کړي، چې په کومو باندې هغوی کاميابۍ ته رسېدلي دي او همدارنگه دهغو کسانو په لاره باندې روان نه شي، چې د الله تعالى (جل جلاله) د قوانینو سره په ټکر کې وو.

مونږ ولې د اندلس تاریخ مطالعه کوو؟

د اندلس تاریخ ځکه مطالعه کوو، چې د اندلس تاریخ د اتو سوو کلونو څخه زیات، یو اسلامي تاریخ دی. د ۹۲ هـ څخه تر ۸۹۷ هـ کال پورې، یعنې اته سوه پینځه کاله د اندلس تاریخ یو اسلامي تاریخ دی، نو دا به عجیبه وي، چې مسلمانان په دغه اسلامي تاریخ، چې د اته سوه کلونو څخه یې زیات دوام کړی، پوه نه شي. او بله دا چې د اندلس تاریخ زیاتې تاریخي دورې لیدلي دي او ډېرې تاریخي دورې پکې بنکته پورته شوي دي، نو د الله تعالى (جل جلاله) قانون په اندلس کې بنکاره دی، ځکه چې په اندلس کې زیات خلک لوړو پوړیو ته رسېدلي او زیاتو خلکو پکې سقوط او شکست خوړلی، د اندلس په تاریخ کې قسم، قسم خلک تېر شوي دي، چې په هغوی کې زړور مجاهدین، ډارن او ویریدونکي خلک، د خپل ځان او وطن سره امانتداره او د خپل ځان او وطن سره خیانت کوونکي هم پکې تېر شوي دي، نو بې له شکه د دغه تاریخ لوستل د مسلمانانو لپاره ډېر ګټور دي.

اوس وگورئ چې څو نفرو د برباط د درې په باره کې اوریدلي دي، په داسې حال کې چې هغه د اسلام د جنگونو څخه یو ډېر مهم جنگ دی، چې په هغه کې اندلس فتحه شو او دغه جنگ د پرموک او قادیسيې د جنگ سره مشابهت لري او ایا د طارق ابن زیاد (رحمه الله) له خوا د کبستيو سوځول حقیقت لري او که هسې یوه خیالي خبره ده؟ زیات خلک د دې کیسې په حقیقت او تفصیلاتو باندې نه پوهېږي، عبدالرحمن الداخل (رحمه الله) څوک دی؟ او د تاریخ څومره پوهان هغه پېژني؟ په داسې حال کې چې زیاتره مؤرخین وايي چې که عبدالرحمن الداخل (رحمه الله) نه وای، نو اسلام به په هماغه زمانه په اندلس کې په ګلي شکل ختم شوی وای او عبدالرحمن ناصر (رحمه الله) څوک دی؟ هغه په منځنیو پېړیو کې د اروپا د لویو پاچاهانو له جملې څخه دی، هغه څنګه دغې درجې ته ورسېد؟ او څنګه په خپل وخت کې د نړۍ د لویو قدرتمندو څخه ګرځېدلی و؟ د ذلقة جنگ سر لښکر یوسف ابن تاشفین (رحمه الله) څرنګه نشأت وکړ او په څه ډول یې خلک د جهاد د زندګۍ سره اشنا کړل او څرنګه یې د مسلمانانو د حاکمیت ساحه پراخه کړه؟ د ابوبکر ابن عمر لمتونی (رحمه الله) نوم چا اوریدلی دی؟ دا هغه مجاهد دی چې په کونښن سره یې د (۱۵) څخه زیات افریقایي هېوادونه د اسلام په مبارک دین کې داخل شول. ابو یوسف یعقوب المنصور څوک پېژني؟ دی د ارک د جنگ قوماندان دی، چې په دې جنگ کې د عیسایانو زیاتې قلعه ګانې وړانې شوې او لویه فتحه الله جل جلاله د مسلمانانو په نصیب کړه. د موحدینو د دولت په اړه او دا چې دغه دولت څرنګه سر اوچت کړ، څوک پوهېږي؟ د قرطبي د مسجد نوم چا اوریدلی دی؟ هغه چې د نړۍ یولوی مسجد و او په کلیسا بدل شو او ترننه پورې په هماغه حالت

باقي پاتې دی، د اشبېلي د مسجد په اړه چا اوریدلي دي؟ د قرطبي د پوهنتون او د امویه کتابخانې نوم چا اوریدلی دی؟ د الزهره د مانی او د الزهره د بنار نوم چا اوریدلی دی؟ او د الحمراء د مانی نوم چې تر اوسه پورې په هسپانیا کې د سیاحت له نظره ډېر غوره ځای حسابېږي او مسلمانان او غیر مسلمانان یې د لیدو لپاره ورځي، چا اوریدلی دی؟ د العقاب د جنگ په باره کې موڅه اوریدلي دي؟ چې په هغه کې مسلمانان سره د دې چې د تعداد په لحاظ سره ډېر زیات وو، خو د لوی شکست سره مخ شول، بالکل داسې لکه د حنین جنگ چې د تېر څخه راگرځېدلی وي او د العقاب په جنگ کې بیا تکرار شوی وي، تاریخ پوهانو لیکلي چې د دغه جنگ څخه وروسته په اندلس کې یو نېک مسلمان هم د جهاد لپاره نه تر سترگو کېده، ځکه چې پدې جنگ کې د اتیازرو څخه زیات مسلمانان شهیدان شول.

اندلس څرنګه سقوط وکړ او د سقوط عوامل یې څه وو؟ او که چېرته هغه عوامل بیا تکرار شي، بیا هم د مسلمانانو د سقوط باعث گرځي، کله چې په اندلس کې د اسلام لمر غروب وکړ، نو د همدې سره په یو وخت کې د اسلام ځلانده لمر په قسطنطینیه او شرقي اروپا کې راوخوت.

د بلنسیې فاجعه څه ده او څنګه پکې اتیازره مسلمانان په یوه ورځ په قتل ورسېدل؟ د اوبدې فاجعه څه ده؟ او د برېشتر فاجعه څه ده او په څه ډول پکې څلویښت زره مسلمانان په یوه ورځ کې قتل شول؟ او همدارنګه د برېشتر په فاجعه کې په څه ډول او یا زره مسلمانان پيغلې بندیانې شوي؟ دغه ټول حالات په اندلس کې تېر شوي دي چې اوس په هماغه قسم حالات په بوسنیا، هرزه ګونیا او نورو اسلامي هېوادونو کې ګورو، چې تکرارېږي.

د اندلس اته سوه کلن تاریخ یوه حقیقي سرمایه ده، چې د علم، تجربو او عبرتونو څخه ډکه ده، دا چې د ټولو پېښو بیانول دلته ممکن ندي، نو د زیاتو معلوماتو د حاصلولو لپاره ضروري ده، چې نوره پلټنه وشي او د اسلامي اندلس اته سوه کلن تاریخ چې د اسلامي څوارلس سوه کلن تاریخ یوه برخه ده، په صحیح ډول مطالعه شي، تر څو په هغه څه چې باید ترسره شي او په هغه څه چې باید ترې ځان وساتل شي، پوه شو.

د اندلس له فتحې څخه تر سقوط پورې یعنې له ۹۲ هـ = ۷۱۱ م څخه تر ۸۹۷ هـ = ۱۴۹۲ م پورې د اندلس ټول اسلامي تاریخ له داسې پېښو څخه ډک دی، چې دهغې په اړه دانسان ذهن ته ډېر سوالونه راځي، کونښن کوو تر څو دغو سوالونو ته ځوابونه پیدا کړو.

سوال دا دی چې ولې مسلمانانو خپلې تورې تر ملا وتړلې او د اندلس د فتحې په نیت د هغه هېواد طرف ته روان شول؟ په داسې حال کې چې په هغه وخت کې اندلس یو خپلواک هېواد ؤ، چې د نصاراوو تر حاکمیت لاندې ؤ او مسلمانان یې په گاونډ کې پراته وو، نو بیا ولې مسلمانانو تورې راوویستې او د هغه هېواد په طرف روان شول؟ او خپل درې گونې شرطونه چې عبارت له اسلام، جزیه او یا جنگ څخه دی هغوی ته وړاندې کړل؟ چې دغه عمل د اوسني بین المللي قانون له مخې د یو مستقل هېواد په حدودو باندې تېری دی.

د دغه سوال څخه زیات خلک ډېره بې اساسه او د حقیقت څخه لیرې نتیجه اخلي او وایي چې اسلام د تورې په زور خپور شوی دی، خصوصاً د سیکولریزم د طریقې پیروان دغه خبره زیاته یادوي. همدارنگه الله تعالی په خپل عظیم کلام قران عظیم الشان کې فرمایي:

[لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ] (البقره ۲۵۶)

ژباړه: په دين کې جبر نشته، په تحقيق سره بنسټکاره شوې ده، سمه لاره (دايمان) له گمراهۍ (کفر) څخه

نو سوال باقی پاتې شو، چې ولې بيا مسلمانان د توري په زور د هغه ځای د فتحې په نيت لارل؟ پداسې حال کې چې الله تعالی فرمايي، چې په دين کې جبر نشته، د دې مسئلې د روښانتيا لپاره بايد ووايو چې په اسلام کې دوه قسمه جهاد دی، يو د دفع جهاد دی او بل د طلب يا د دعوت د خپریدو جهاد دی، اول قسم جهاد يعنې د دفع جهاد د خپل وطن او خاورې څخه د دفاع په خاطر صورت نیسي، چې دغه قسم جهاد مسلمانان او غير مسلمانان ټول مني، ولې دوهم قسم جهاد چې زيات خلک پرې نه پوهېږي، هغه د طلب يا د دعوت د نشریدو جهاد دی.

نو اسلام چې د الله تعالی اخرنی دين دی او قرانکریم د الله تعالی (جل جلاله) وروستی کتاب دی او الله تعالی (جل جلاله) اسلامي امت د دغه دين په خپرولو او خلکو ته د دغه دين په تعليم ورکولو مکلف کړی دی او غير اسلامي حکومت حتماً دا کوښښ کوي، چې د هغوی د هېواد خلکو ته دغه دين ونه رسيږي، نو پدې خاطر الله جل جلاله د مسلمانانو لپاره مشروع کړې ده، ترڅو توري ته لاس کړي او که نه نو د هغو خلکو مسؤل او غمخوار څوک دی، چې کله پيدا شي نو داتعليم ورکول کېږي چې عیسی (عليه السلام) خدای دی؟ (العیاذ باللله) او د هغو کسانو مسؤل څوک دی، چې کله پيدا شي، نو ورته ويل کېږي چې غوا ستا اله او معبود دی؟ (العیاذ باللله) او څوک د هغو کسانو په اړه فکر کوي، چې کله پيدا شي، نو ورته ويل کېږي چې د عدم څخه

پیدا شوی دی؟ نو څوک دي غیر د مسلمانانو څخه چې دغه خلک وپوهوي؟ الله تعالی (جل جلاله) حضرت محمد (صلی الله علیه وسلم) د اخرنی نبی په حیث رالیږلی دی او دهغه (صلی الله علیه وسلم) څخه وروسته نور انبیاء نه راځي، نو څوک دی چې په دې گمراهانو باندې شاهدي ووايي؟ پرته له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د امت څخه چې په دې اړه الله تعالی فرمایي:

[وَكذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ] (البقره ۱۴۳)

ژباړه: او تاسو مې مختاره ډله وگرځولئ، تر څو په خلکو باندې گواه و اوسېږئ او رسول ستاسو گواه شي.

د اسلامي امت اهمیت گواهي او شهادت دی، چې الله تعالی (جل جلاله) ته به وایي: ای الله (جل جلاله) مونږ د دوی خواته لاړو او ستا د دین تعلیم مو ورته ورکړ او ستا په لاره کې مو جهاد وکړ، خو دوی انکار وکړ او دغه شاهدي به یواځې اسلامي امت ورکوي. طبعي ده چې کله مسلمانان غواړي د اسلام دعوت نورو امتونو ته ورسوي، نو داسې خلک حتماً پیدا کېږي، چې د دوی په لاره کې دیوال شي، ځکه چې دغه خلک حاکمان دي او دوی ته دا گټوره ده چې خلک دغیر الله عبارت کوي، ځکه کله چې د الله تعالی (جل جلاله) شریعت حاکم شي نو بیا حاکمیت د دوی د لاسونو څخه ووځي او د الله تعالی (جل جلاله) حاکمیت منل کېږي.

دا په داسې حال کې ده چې دوی داسې نه غواړي، نو ځکه د خپلو لښکرو او تورو سره د مسلمانانو په مقابل کې ودریږي، نو په مسلمانانو باندې هم لازمه ده چې د خپلو لښکرو او تورو سره د هغوی

په مقابل کې ودریږي، تر څو د الله تعالی کلام د ټولو غوږونو ته ورسېږي

مسلمانان لکه څرنګه چې تربیه شوي دي، د عامو خلکو په مقابل کې جنگ نه کوي، لکه څنګه چې عمر (رضی الله عنه) خپل فاتح لښکر ته فرمایلي وو (له الله (جل جلاله) څخه وویرېږئ، د عامو خلکو سره جنگ مه کوئ او دهقانان مه وژنئ، ځکه چې هغوی مغلوب دي او همدارنګه غیر د هغو کسانو څخه چې ستاسو سره جنگ کوي، نور هېڅ چا سره جنگ مه کوئ.

مسلمانان د یو وړوګي ناحقه اذیت څخه هم پرهیز کوي او د کوچنیانو، بنځو، بوداګانو او هغو خلکو سره چې په عبادتخانو کې ناست وي، جنگ نه کوي، بلکې د هغو قوي خلکو سره هم مسلمانان جنگ نه کوي، کوم چې له مسلمانانو سره جنگ نه کوي، بلکې یواځي او یواځې د هغو خلکو سره جنگ کوي، څوک چې مسلمانانو سره جنگ کوي او د هغو بادشاهانو سره چې خلک یې خپل غلامان ګرځولي، مسلمانان جنگ کوي

ولې دعوت د لښکر سره ټولې دی؟

دلته پوښته کوونکی پوښته کوي، که دغه حاکمان مسلمانانو ته اجازه ورکړي، تر څو د هغوی هېوادو ته د الله تعالی د لارې د دعوت لپاره لاړ شي او خلکو ته دعوت وکړي، بیا خلک خپلې خوښې ته پریږدي، که هره لاره خپلوي! دلته د مسلمانانو موقف څه دی؟ ولې خلک پرته د لښکر کشۍ څخه اسلام ته نه دعوت کوي او ولې په اندلس او روم کې دوی داسې کارونه کړي؟ ایا په اندونیزیا، مالیزیا او فلپاین کې اسلام بغیر د تورې څخه د تجارت په اساس خپور نه شو؟

په حقیقت کې په دغو پورته هېوادو کې چې اسلام د تجارت په واسطه خپور شوی دا یوه استثنا ده، ځکه که تاریخ ته وگورو، نو په زیاتو هېوادونو کې اسلام د لښکر کشۍ په واسطه خپور شوی دی، لکه په فارسي امپراطورۍ کې چې په هغې کې عراق، ایران، افغانستان، پاکستان او د شوروي اتحاد ۱۵ یا ۱۶ دولتونه شامل وو، اسلام د لښکر کشۍ جهاد او سختو جنگونو په واسطه خپور شوی دی، همدارنگه د روم دولت او د شام په هېواد کې هم اسلام د جهاد په واسطه خپور شوی دی.

د قسطنطینې فتحه هم د چا څخه پته نده او همدارنگه د شرقي اروپا هېوادونه لکه بلغاریا، رومانيا، یونان، مجارستان، چکوسلواکيا، د استراليا ځینې برخې، یوگوسلاویا، قبرص او مالټا د عثماني خلافت په زمانه کې د فی سبیل الله جهاد په واسطه فتحه شول او د اسلام مبارک دین پکې خپور شو او تر ډېرې مودې پورې پکې د اسلام مبارک دین ژوندی ؤ، خو د وخت په تېریدو سره پکې اسلام ختم شو. همدارنگه د افریقا هېوادونه هم د فی سبیل الله جهاد په واسطه فتحه شول او په هغې کې اسلام خپور شو؛ خو وروسته په استثنایي ډول د اندونیزیا او مالیزیا په هېوادونو کې اسلام د تجارت په واسطه خپور شو؛ ځکه په حقیقت کې هغه بادشاهان چې په خلکو حکومت کوي، هېڅکله مسلمانانو ته اجازه نه ورکوي چې د دوی د هېواد خلکو ته دعوت ورکړي؛ پدې خاطر الله تعالی (جل جلاله) جهاد مشروع وگرځاوه او د الله تعالی (جل جلاله) دا سنت به تر قیامته پورې جاري وي.

ځینې خلک وايي چې په غرب کې د دعوت لپاره ازادي شته، یعنې مسلمانان کولای شي چې هلته ولاړ شي او خلک د اسلام مبارک دین

ته دعوت کړي او مسلمانان په پوره ازادۍ سره دا کار کولای شي، چې امریکا، انگلستان او فرانسې ته ولاړ شي او خلکو ته د اسلام دعوت په پوره ازادۍ سره ورکړي، خو لکه څنگه چې دوی فکر کوي، په حقیقت کې داسې نده، ځکه غریبانو دغه اجازه په بې خبرۍ سره نده ورکړې، بلکې په پوره باخبرۍ سره هغوی دغه کار کړی دی، ځکه هغوی پدې پوهېږي چې مسلمانان په دغو هېوادونو کې تر اوسه پورې د قدرت هغه درجې ته ندي رسېدلي، چې د دغو هېوادونو سیاست تر خپل تاثیر لاندې راوړي او هر کله چې غریبان پدې باندې وپوهېدل چې مسلمانان داسې حالت ته رسېدلي دي، چې د نوموړيو هېوادونو په سیاست باندې تاثیرات وارېدولای شي، نو بیا به هېڅکله دغه ازادې چې اوس یې مسلمانانو ته ورکړی ده باقی پاتې نه شي، په هماغه وخت کې به له منځه ولاړه شي او په خپلو هېوادونو کې به د اسلام دعوت ته هېڅکله اجازه ورنه کړي، بلکې په خپل ټول قوت سره به د هغوی په مقابل کې ودریږي. غریبان دخپلو ممالکو د حدودو څخه بهر، نورو ممالکو ته اجازه نه ورکوي چې د هغوی په ملکونو کې دې اسلامي حکومت قایم شي.

د مثال په ډول سوډان چې تقریباً یو ضعیف هېواد دی، کله چې د دغه هېواد په ځینو ولایاتو کې د اسلامي شریعت د تطبیق اعلان وشو، نو ټوله نړۍ یې پر ضد راپاڅیدله او امریکا چې د غربي هېوادونو په رأس کې واقع ده، د سوډان د خرطوم په ښار کې یې د دواگانو د جوړیدو کارخانه پدې باندې متهمه کړه، چې پدې کارخانه کې کیمیاوي مواد جوړېږي، نو پدې بهانه یې هغه کارخانه بمبار کړه.

همدارنگه د فرانسې هېواد چې یو ازاد او متمدن هېواد دی، په ښکاره ډول په خپل هېواد کې د اسلامي دعوت د مخنیوي کوښښ

کوي، ځکه کله چې په دغه هېواد کې ورې نجونې ښوونځي ته په حجاب کې ځي، نو هغوی ښوونځي ته نه پرېږدي او کومې نجونې چې په بې شرمه او بې حیا لباس کې ښوونځي ته ځي، د هغوی استقبال کوي او هېڅ مشکل ورته نه وي، چې دا په ښکاره ډول د اسلامي دعوت مخنیوی دی، پداسې حال کې چې ښه پوهېږي چې اسلامي مفکوره د انساني روغ فطرت سره برابره ده او ډېر په اسانۍ سره خپریږي، نو ځکه یې د خپریدو څخه مخنیوی کوي؛ چې دغه پېښه ټولو ته معلومه ده.

همدارنگه څو کاله مخکې د امریکا کانګرس پدې لټه کې و، چې داسې یو قانون په تصویب ورسوي، چې هر څوک د امریکا امنیت ته ضرر ورسوي، بغیر د دلیل څخه هغه ونیسي او قید یې کړي، پداسې حال کې چې دا د هغوی په وړاندې هم یو غیر قانوني امر دی، ځکه! کله چې د چا په جرم باندې ښکاره دلیل نه وي، د هغه ازادې باید سلب نه شي.

خو داسې دلایل شته چې اشاره کوي، کېدای شي په آینده کې دغه قانون په تصویب شي، تر څو پدې صورت کې دوی وتوانېږي چې د اسلامي دعوت مخه ونیسي او دا کار د امریکا د امنیت لپاره د اخلال سبب وګڼي.

نو دغه ممالک په هېڅ صورت کې د دې اجازه نه ورکوي، چې داعیان لار شي او خلک د الله تعالی لارې ته راوبلي، نو پدې خاطر لښکر ته ضرورت پېښېږي، تر څو هغو هېوادونو ته ولاړ شي، جهاد وکړي او هغه هېوادونه تر خپل کنټرول او حاکمیت لاندې راوړي، تر څو د اسلام د دعوت لپاره لاره هواره شي او که چېرته فرض کړو، چې یو هېواد به مسلمانانو ته د دعوت اجازه ورکړي، خو د هغې په مقابل کې

په زرگونو بې حیا فلمونه او په زرگونو د عيسايت د تبليغ کتابونه چې پکې ليکل شوي، چې عيسی (عليه السلام) خدای دی (العياذ باللّٰه) نشروي او د خلکو د عقايدو د خرابوالی کوبنس کوي، نو په دې صورت کې به اسلامي دعوت څنگه بريالی شي؟ نو پدې خاطر ضروري ده، ترڅو لومړی هغه هېوادونه د لښکر او جهاد په واسطه د مسلمانانو تر کنټرول لاندې راوستل شي او بيا وروسته خلکو ته د اسلام دعوت وشي، نو بيا مؤثر واقع کېږي.

د اندلس د فتحې زمانه

اندلس په کومه زمانه کې فتحه شو؟ دا يو مهم سوال دی، ځکه پدې باندې بايد وپوهېږو چې د اندلس فتحه د کوم خليفه په زمانه کې شوې ده.

د اندلس فتحه په ۹۲ هـ کال کې چې د وليد ابن عبدالملک (رحمه الله) د خلافت زمانه وه، يعنې دامويانو د خلافت زمانه وه سرته ورسېده. وليد ابن عبدالملک اموي (رحمه الله) په ۸۲ هـ چې د ۷۰۵ م سره سمون خوري خليفه شو او په ۹۲ هـ = ۷۱۵ م کې وفات شو، نو پدې حساب سره ويلاى شو چې د اندلس فتحه د وليد ابن عبدالملک (رحمه الله) د خلافت په نيمايي کې سرته ورسېده او دغه تاريخ مونږ په اموي دولت باندې د بحث لپاره د اسلام تاريخ ته بيایي، ځکه د هغوی په باره کې خلکو زيات دروغ ويلې او غلطې پېښې يې په هغوی پورې تړلي دي او ويلې يې دي چې اسلامي تاريخ يواځې د ابوبکر (رضی الله عنه) او عمر (رضی الله عنه) په زمانه کې وجود درلود او حتی د ابوبکر (رضی الله عنه) او عمر (رضی الله عنه) په تاريخ باندې يې هم سره د ټولو فضيلتونو او خوبيانو بدې ويناوې کړې دي، چې د دغو

خلکو هدف د هېڅ چا څخه هم پټ ندی، ځکه دغه خلک اراده لري، چې اسلامي تاریخ په صحیح ډول د خلکو اذهانو ته ونه رسیږي، نو ایا که چېرته د هغوی یعنی د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) زمانې ته د نږدې کسانو شان پدې قسم وای او یا د بني امیه او بني عباس شان پدې قسم وای، لکه څنگه چې بعضو خلکو بیان کړی دی، نو هغوی بیا کولای شوای چې دومره عظیم فتوحات سرته ورسوي؟ نه داسې نده، لکه څنگه چې ځینو خلکو د حقیقت او واقعیت څخه لیرې خبرې کړې دي، بلکې د هغوی هدف یواځې او یواځې دا و، چې د الله تعالی (جل جلاله) پیغام ټولو خلکو ته ورسوي. لکه چې الله تعالی (جل جلاله) پدې مبارک ایت کې فرمایي:

اُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّأ أَن يُتِمَّ
نُورَهُ، وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ [(التوبه ۳۲)

ژباړه: اراده لري (کتابیان) دا چې مړ کړي نور (شریعت) د الله جل جلاله په خپلو خولو او منع راوړي (نه خوبنوي) الله جل جلاله خو پوره کوي نور (شریعت) خپل او اګر که کافران د اکار بد گڼي.

زمونږ او د هغوی جنګونه

ځینې داسې خلک هم شته چې وایي: اوسنۍ زمانه د فتوحاتو او عسکري جنګونو زمانه نده، بلکې اوسنۍ زمانه د سولې، سیاست او مصلحت لرونکو مذاکراتو زمانه ده، خو حقیقت داسې ندی، ځکه مونږ ګورو چې نظامي جنګونه په ټولو زمانو کې په جریان کې دي، خو سره د دې هم هغوی مسلمانان د خپلو پخوانیو فتحو په اساس چې په افریقا، فارس، اندلس او نورو ځایو کې یې سرته رسولې دي،

ملامتوي، ولې اسرائيل سره د ټولو جناياتو چې په فلسطين کې يې تر سره کوي، همدارنگه چې په ۱۹۲۷ م کې يې په مصر او سوريه کې تر سره کړل او همدارنگه چې د ۱۸ کالو په موده کې يې په لبنان کې کوم جنايات ترسره کړل، نه ملامتوي، ولې مسلمانان سره د دې چې د هغوی په داخليدو سره به په هغو هېوادونو کې عدل، رحمت او د يو الله تعالی (جل جلاله) عبادت خپريده ملامتوي؟

اسرائيل نه ملامتوي، سره د دې چې اسرائیلو کوم هېوادونه اشغال کړي دي، په هغو کې داسې جنايات ترسره کوي، چې انسانيت ترې شرمېږي، خو مسلمانان چې په خپلو فتوحاتو سره يې نړۍ ته د امن پيغام رساوه، ملامتوي، همدارنگه امريکا نه ملامتوي چې د سوډان په خرطوم کې لکه څنگه چې مخکې يادونه وشوه، د دوا په فابريکه يې بمبارد وکړ. همدارنگه امريکا چې په عراق باندې يې حمله وکړه او هغه يې تباه کړ، د هغه هېواد اقتصاد يې تباه کړ او زيات خلک يې شهيدان کړل، نه ملامتوي، خو مسلمانان چې د علم د نشر لپاره، د رحمت او عدل د راوستلو لپاره نورو هېوادونو ته تلل، ملامتوي، په بوسنيا او هرزه گونيا کې چې عيسايانو کوم ظلمونه وکړل، هغوی نه ملامتوي، په افغانستان کې چې امريکا کوم ظلمونه کوي، هغه نه ملامتوي، ولې مسلمانان چې په نړۍ کې يې امن او عدل قائلان غوښتل هغوی ملامتوي.

مسلمانان د هغو جمهوريتونو په فتحه کولو سره ملامتوي، کوم چې د روسيې په جنوب کې پراته دي، ولې روس او چين چې په دغو ممالکو کې هر څومره ظلمونه وکړل، نه ملامتوي.

ايا دغه ملامتي بايد مسلمانانو ته راجع شي، چې په نړۍ کې يې امن، امان او عدل راوړل غوښتل او که هغوی ته بايد دغه ملامتي راجع،

شي چې د تمدن، مدنيت او پرمختگ په نوم، د نورو ملتونو ازادي سلبي او په هغوی باندې هر قسم ظلم چې د دوی خوښه وي؛ تر سره کوي؟

د اسلام تاريخ د شرافت، عزت او امن څخه ډک دی او هغه خلک چې مسلمانان د خپلو تېرو فتحو په اساس ملامتوي، دوی په حقيقت کې مسلمانان د خپل تاريخ څخه متنفره کوي او دا کونښن کوي، تر څو مسلمانان په خپل تېر تاريخ باندې د شرم احساس وکړي، ولې په حقيقت کې د اسلام تاريخ د داسې پاکو او صافو صفحو څخه ډک دی، چې د مسلمانانو قدر او شان او چتوي او په حقيقت کې د شرم څخه ډک او ملامت هغه څوک دی، چې د تمدن په نوم د نورو ټولنو ازادي سلبي او فحشاء رواجوي.

د مسلمان مسؤليت

يو بل اعتراض هم موجود دی، چې وايي: خلک پرېږدئ! چې د هر چا تابعداري کوي، ودې کړي، مونږ ولې پدې ځان مشغولوو، چې خلک د يو الله تعالی (جل جلاله) عبادت ته رابلو؟ ولې هغوی ازاد نه پرېږدو، چې هر څه د هغوی زړه غواړي، هغه دې وکړي؟

ځواب دا دی چې الله تعالی مسلمانانو ته دا مسؤليت سپارلی، چې د الله جل جلاله پيغام ټولو ته ورسوي، چې دغه مسؤليت ابن عامر (رضی الله عنه) د فارس د لښکر له سپه سالار سره، د قاديسیې د جگړې په موقع کې د محاورې په وخت کې داسې خلاصه کوي: (الله تعالی (جل جلاله)) مونږ رالیرلي یوو، تر څو د هغه بندگان د بندگانو د عبادت څخه خلاص کړو، د الله تعالی (جل جلاله) عبادت او همدارنگه د باطل دین څخه یې د اسلام حق دین ته راوبلو.

نو په دې دنیا کې دا دیو مسلمان مسؤلیت دی، چې خلک به د بتانو او د بنده گانو له بندگۍ څخه خلاصوي او د یو الله جل جلاله عبادت او بندگۍ ته به یې رابلي، لکه الله جل جلاله چې واي:

(كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ) (ال عمران ۱۱۰)

ژباړه: تاسو بهترین امت یاست، چې دخلکو لپاره راوتلي یاست! همدارنگه په بخاري شریف کې له ابو هریره (رضی الله عنه) څخه روایت دی: له تاسو څخه بهترین خلک هغه څوک دي، چې خلک په زنځیرونو تړلي راوړي، تر څو اسلام کې داخل شي. یعنې د دوزخ له اور او د حاکمانو د ظلم څخه ورته نجات ورکړي او اسلام ته چې د عدل دین دی راویې بلي.

پدې ډول چې یو کس خپل ځان د یو لوړ ځای څخه غورځوي او بل کس هغه کلک ونیسي او د غورځیدو څخه ورته نجات ورکړي، نو پدې صورت کې داسې څوک به پیدا شي چې دغه نجات ورکوونکی ملامت وگنبي، چې تا ولې هغه ته نجات ورکړ؟ په همدې شکل کله چې یو څوک په دنیا کې په غلطه لار روان وي، هغه حتماً دوزخ ته ځي، نو په دې صورت کې که یو کس هغه د غلطې لارې څخه د اسلام د مبارک دین حقیقي لارې ته رابلي او هغه کس ته د دوزخ له اور څخه نجات ورکړي، نو ایا دغه کس ملامت دی، چې هغه بل کس ته یې د دوزخ له اور څخه د اسلام د حقیقي دین په واسطه نجات ورکړ؟

په همدې ډول ځینې نور خلک دي، چې د لښکر کشۍ په واسطه دا کار کوي، یعنې خلک د اسلام دین ته رابلي، تر څو د دوزخ د اور څخه نجات پیدا کړي، ځکه هغه څه چې د لښکر په واسطه نشریږي، هغه خاص د دعوت په اساس نه خپریږي، ځکه داسې خلک هم شته چې

اصلاً دعوت ته غوړ نه نیسي، نو پدې صورت کې لښکر ته ضرورت پېښېږي، ترڅو خلک دعوت ته غوړ ونیسي او پدې وپوهېږي چې څه مونږ ردول، په هغې کې زموږ نجات دی او څه مو چې کول، په هغې زموږ تباهي ده؛ نو بیا په خپله د اسلام دعوت قبلوي او د نجات لاره ځانته ټاکي؛ که مونږ د اسلام تاریخ ته یو ځغلنده نظر وکړو، نو داسې ډېرې پېښې به مو تر سترگو شي.

کله چې د اسلام لښکر په فاتح ډول نورو هېوادونو ته داخل شوی دی، نو خلک ډلې، ډلې په خپله خوښه او بدون له جبر څخه د اسلام په مبارک دین کې داخل شوي دي او نجات یې موندلی دی. بعضې خلک وايي چې نورو ملکونو ته د اسلام د لښکرونو داخلیدل، د دې ایت سره مخالف عمل دی: (لا اکراه فی الدین) (البقره ۲۵۶)

ژباړه: په دین کې جبر نشته.

خو دغه ږوند فکري او بې عقله خلک د دې ایت په سمه معنا نه پوهېږي او له دې ایت څخه یې غلطه معنا اخیستې، په حقیقت کې نورو هېوادونو ته د اسلامي لښکرونو ننوتل، د دې مبارک ایت سره مخالفت ندی، ځکه هر کله چې مسلمانان نورو هېوادونو ته داخلیدل، نو خلکو ته به یې د اسلام ښوونه کوله، وروسته له هغې به یې خلکو ته اختیار ورکاوه، چې اوس ستاسو خوښه! اسلام قبلوی او که په خپل پخواني دین پاتې کېږئ.

اسلام ته د ټولو اړتیا:

د نړۍ ټول خلک د اسلام مبارک دین ته ضرورت لري، ځکه چې اسلام د سلامتې او امن دین دی او که چېرته خلک د اسلام دین ونه مني، نو بې له شکه چې د زیاتو مشکلاتو سره به مخ شي.

مثلاً که د نړۍ لویو دولتونو ته وگورو، هلته چې د اسلام مبارک دین نشته، نو د هغوی قوانین ډېر ظالمانه دي، په خاصه توگه د غریبو او ناداره خلکو لپاره او همدارنگه اخلاقي ناروغیانې پکې له حده زیاتې شوي دي. کېدای شي تاسو د ایډز AIDS د کنفرانس په باره کې اوریدلي وي چې د (۲۰) کلونو په موده کې یعنی د ۱۹۸۰م څخه تر ۲۰۰۰م کال پورې شل میلیونه خلک د دغې وژونکې ناروغۍ په اساس هلاک شوي دي، چې د دوی څخه یې تر ټولو کمترین تعداد د اسلامي هېوادونو څخه دی. او کېدای شي چې دا طبعي نتیجه وي او دغه مرض الله تعالی (جل جلاله) د هغو کسانو لپاره پیدا کړی وي، چې د الله تعالی (جل جلاله) د دین او شریعت څخه لیرې وي.

که چېرې مونږ اسلامي فتوحاتو او جنگونو ته وگورو، نو په هغه کې یو پر سلمه برخه د شل میلیونو هم ندي وژل شوي، علاوه له دې چې ۳۷ میلیونه نور انسانان د دغه وژونکې ناروغۍ له امله د مرگ انتظار کوي، چې دا ټول د اخلاقي فسادونو او د اسلام د مبارک دین څخه د لیرې والي او د الله تعالی (جل جلاله) د حکمونو څخه د نافرمانۍ نتیجه ده.

د اندلس پېژندنه

په شروع کې باید د اندلس د معنی او تاریخ په اړه یو څه ووايو: د اندلس هېواد څخه نن ورځ دوه دولتونه جوړ شوي دي، چې عبارت دی له هسپانیا او پرتگال څخه او یا د ایبیریا له نیمې جزیرې څخه، چې مساحت یې شپږ سوه زره کیلومتره مربع دی.

دغه هېواد ولې د اندلس په نوم نومول شوی دی؟ د دې سبب دا دی چې په هغه ځای کې ځینې قبایل او سیدل، چې د سویډن، ډنمارک، ناروې

او نورو هېوادونو څخه هلته راغلي وو او د زیاتې مودې څخه هلته اوسیدل، همدارنگه داهم ویل شوي چې دغه قبایل د المان څخه هلته راغلي وو، خو زمونږ لپاره چې کوم شی مهم دی، هغه دا دی چې دغو قبایلو ته به په عربي ژبه کې الفندال یا الوندال ویل کېدل.

نو نظر همدغو قبایلو ته چې په نوموړي هېواد کې اوسیدل، دغه هېواد د فاندلیسیا په نوم یادیده، چې د وخت په تېریدو سره اندلیسیا او اندلس ته بدل شو. دغه قبایل په وحشي قبایلو باندې مشهور وو، چې په انګلیسي ژبه کې به یې ورته *vandal i sm* ویل، چې دغه اسم د غیر متمدن په معنا دی، دغه قبیله بیا د اندلس څخه خارج شوله او د نصاراوو یوه بله طایفه چې په تاریخ کې د قوط (Ghots) یا غربي قوط په نامه یاده شوې ده، هلته حکومت ونيوه او د مسلمانانو تر ورتللو پورې د همدوی حکومت و.

مسلمانان ولې دنورو ځایونو په عوض اندلس ته ولاړل؟ دا ځکه چې مسلمانانو په هغه وخت کې شمالي افریقا فتحه کړې وه، نو د نورو فتوحاتو لپاره مسلمانانو ته دوه لارې وې، یوه دا چې د جبل الطارق د ابنا څخه تېر شي او هسپانیا او پرتګال ته چې په هغه وخت کې د اندلس په نوم یادیده، ولاړ شي او دوهمه لاره چې د جنوب په طرف وه او هلته لویه صحرا وه، چې زیات مساحت یې درلود، خو نفوس پکې کم اوسیده. خو څرنگه چې د مسلمانانو هدف د خاورې نیول نه، بلکې د الله تعالی (جل جلاله) د پیغام رسول و، نو پدې خاطر یې د شمال طرف غوره کړ، چې په لومړي سر کې اندلس پروت و او د هغې څخه وروسته فرانسه وه او مسلمانانو په خپلو ټولو فتوحاتو کې هغه طریقې غوره کړې وه، کومه چې الله تعالی (جل جلاله) دوی ته ټاکلې

الله تعالی فرمایی:

إِنِّي أَنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ

وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (التوبه ۱۲۳)

ژباړه: ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی، جنگ کوئ، له هغو کسانو سره چې نږدې وي تاسو ته له کفارو او ودې مومي دوی تاسې په کلکوالي او پوه شئ چې بېشکه الله تعالی (جل جلاله) له پرهیزگارانو سره دی.

د مسلمانانو دغه طریقه او روش په هغه محاروه کې ښه روښانه کېږي، چې د یرموک په غزا کې د رومیانو بادشاه د مسلمانانو د نماینده معاذ ابن جبل (رضی الله عنه) سره کړې وه، پدغه محاروه کې د روم بادشاه معاذ ابن جبل (رضی الله عنه) ته ویلي و، تاسو د حبشي هېواد نه فتحه کوئ؟ معاذ (رضی الله عنه) ورته وفرمایل: تاسو هغه مملکت یاست، دکوم په باره کې چې الله تعالی (جل جلاله) مونږ ته په خپل پاک کتاب کې فرمایلي دي: معاذ (رضی الله عنه) ورته پورتنی ایت شریف ولوست او ورته یې وویل: زمونږ له ملک سره خواکې تاسو یاست، چې له همدې لارې به حبشي او نورو هېوادونو ته ځوو، یعنی حبشه مونږ هېره کړې نده، خو تاسو زمونږ د هېواد سره گاونډیان یاست، له همدې امله لومړی ستاسې هېواد فتحه کوو.

اندلس په کومه زمانه کې فتحه شو؟

اندلس د امویانو د خلافت په زمانه کې فتحه شو، اموي دولت یو قوي اسلامي دولت و، چې د دوی په زمانه کې زیات هېوادونه فتحه شول او هلته د اسلام مبارک دین خلکو ومنلو، چې د امویانو دغه کار د

هغو ټولو بدو افواهاو لپاره بس دی، چې خلکو په دغه دولت پسې کړي دي، ځکه شمالي افریقا په مکمل ډول د امویانو په زمانه کې فتحه شوه او هلته د اسلام مبارک دین ورسېده.

همدارنگه افغانستان او د منځنۍ اسیا جمهوریتونه د امویانو په زمانه کې فتحه شول او اسلام ورته ورسېد.

جهاد د امویانو په زمانه کې یو طبعي امر و، په ژمي او اوږي کې به خلک جهاد ته تلل، داسې ښکاریده، لکه خلک چې د خپل یو ډېر ضروري کار پسې ځي.

همدارنگه نبوي (صلی الله علیه وسلم) احادیث د دوی په زمانه کې تدوین شول او د الله تعالی (جل جلاله) شریعت د هغوی په دولت کې تطبیق کېده. د دې ټولو خوبیانو سره سره، د امویانو دولت ځینې خطاګانې هم درلودلې، ولې دغه خطاګانې باید د هغوی د خوبیانو په مقابل کې هیرې شي.

امویانو د ۴۰ هـ = ۶۶۰ م څخه تر ۱۳۲ هـ = ۷۵۰ م پورې حکومت وکړ، چې اولنی خلیفه یې جلیل القدر صحابي معاویه ابن ابی سفیان (رضی الله عنه) ؤ، ده پسې هم خلکو دروغ تړلی او د حقیقت څخه لیرې خبرې کړي دي. د معاویه (رضی الله عنه) څخه وروسته نور مشهور اموي خلیفه ګان هم تېر شوي دي، لکه عبدالملک بن مروان او د هغه زامن لکه ولید، سلیمان، یزید، هشام، او همدارنگه پینځم راشد خلیفه حضرت عمر بن عبدالعزیز (رحمه الله) هم د اموي خلیفه ګانو له جملې څخه دی، چې نړۍ یې له امن او امان څخه ډکه کړې وه.

خو د امویانو د تاریخ بد وخت د هغوی د حکومت اخري اووه کلونه وو، چې زیات اختلافات پکې راپیدا شول، نو الله تعالی د دوی څخه

حکومت واخيست او عباسيان يې قدرت ته ورسول، خو د اندلس فتحه د دوی د نېکو کارونو له جملې څخه يو کار و، چې ترې پاتې شو.

د اندلس له فتحې څخه مخکې د اروپا حالت

دا به مفیده وي چې د مسلمانانو په واسطه د اندلس تر فتحې د مخه د اروپا حالت په اړه يو څو خبرې وليکو، خاصتاً د اندلس په باره کې چې د دغه هېواد د خلکو وضع تر اسلام د مخه څرنگه وه؟ او د اسلام د قبلولو سره يې څرنگه تغير وکړ.

اروپا په هغه وخت کې د سخت جهل سره مخ وه، د ظلم قانون پکې چلیده، حاکمان د ملک د شتو مالکان وو او خلک د فقر او بېوسي سره لاس او گريوان وو. حاکمان خپلو ځانونو ته د ماڼيو په جوړولو مصروف وو، پداسې حال کې چې عامو خلکو د اوسيدو لپاره سر پناه نه درلوده او په ډېره سخته بېوسي کې يې ژوند کاوه، بلکې کله به چې يو کس ځمکه خرڅوله، نو د هغې ځمکې بزگران به يې هم ورسره خرڅول، اخلاق د خلکو ډېر خراب وو، حتی خلکو خپلو حياتي مسايلو ته هم پام نه کاوه، لکه وينستان به يې نه اصلاح کول، ځانونه به يې نه مينځل، دا ځکه چې هغوی پدې عقیده وو، دغه چټلي چې د دوی پر بدن هر خومره زياتېږي، په هماغه اندازه ورسره د دوی بدن صحتمند کېږي او خیر او برکت پکې دی.

ځينې خلک پدغه هېواد کې داسې هم وو، چې په اشارو سره به يې خبرې کولې، ليک او لوست خو څه کړې، چې دخبرو اترو لپاره يې ژبه

نه درلوده، د خبرو اترو لپاره يې داسې ژبه نه درلوده، چې پرې وغږېږي او د پوهيدو لپاره به يې اشارې کارولې او يو بل به يې پوهول، نو ليکل او لوستل به يې څنگه کړي وای.

ځينې داسې عقايد هم په کې موجود وو، چې مړي به يې لکه د هندوانو په څير سوځول او بنځه سره د دې چې ژوندی به وه، د خپل مېړه سره به يې سوځوله، نو اروپا په عمومي ډول د مسلمانانو د ورتگ څخه د مخه د ظلم او فقر سره مخ وه او د هر قسم تمدن او پرمختگ څخه ليري وه.

دا د اندلس د تاريخ په اړه يوه مقدمه وه او په راتلونکو درسونو کې به انشاء الله د اندلس د تاريخ په اړه د زمانې په ترتيب سره بحث وکړو، يعنې د فتحې څخه چې په ۹۲ هـ کال کې سرته ورسېده، بيا تر ۸۹۷ هـ کال پورې، چې مسلمانانو په اندلس کې سقوط وکړ، په ترتيب سره څېړو. او لکه څرنگه چې ذکر شوي او بيا يې هم تکراروم، چې دا تاريخ د اندلس مکمل تاريخ ندي، بلکې د اندلس تاريخ ته لار پيدا کول دي.
(اقول قولی هذا واستغفرالله لی ولکم وجزاکم الله خيرا کثیرا)

دویم درس

د اندلس د فتحې دوره:

ان الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونؤمن به ونتوكل عليه ونعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا انه من يهد الله فلا مضل له و من يضل فلا هادي له و اشهد ان لا اله الا الله وحد لا شريك له و اشهد ان محمد عبده و رسوله.

په لومړي درس کې په ځينو مقدماتو باندې وغږېدو او پدې دوهم درس کې د اسلامي اندلس لومړۍ دوره مطالعه کوو، چې ((د اسلام د فتحې دوره په اندلس کې) په نوم، نومول شوې ده، چې په ۹۲ هـ کال کې شروع شوه.

مسلمانان، د افريقا شمال او د اندلس فتحه:

د دې لپاره چې د اندلس په اسلامي فتحه باندې وپوهېږو، لومړی بايد د هغه گاونډي هېوادونه، يعنې شمالي افريقا وپېژنو، شمالي افريقا د اندلس د فتحې څخه اويا کاله مخکې يعنې په ۲۳ هـ کال کې فتحه شوه او هلته د اسلام مبارک دين ورسېد.

په شمالي افريقا کې د بربر په نوم يو لوی قوم اوسیده، چې کله به دغو خلکو اسلام قبول کړ او کله به بېرته مرتد شول، د مسلمانانو او بربر قوم ترمنځ زيات جنگونه وشول، خو په ۸۵ يا ۸۶ هـ چې د ۷۰۴ يا ۷۰۵ م سره سمون خوري، په دغه علاقه کې يعنې په شمالي افريقا کې د موسی ابن نصير (رحمه الله) په لاس امن او امان قائم شو.

موسی بن نصیر (رحمه الله)

(۱۹۵-۹۵ هـ = ۷۱۴-۶۴۰ م)

موسی بن نصیر (رحمه الله) یو مسلمان، هونبیار، تقوی دار او رښتونى رهبر دی، چې الله تعالى (جل جلاله) د ده په واسطه په شمالي افریقا کې اسلام قوي کړ، موسی بن نصیر (رحمه الله) د تابعینو له جملې څخه دی چې د بعضو صحابه کرامو لکه تمیم الداري (رضی الله عنه) په باره کې یې روایت کړی دی.

ابن خلکان د هغه په باره کې وایي چې موسی بن بصیر (رحمه الله) یو هونبیار، شجاع، پرهیزگاره او له الله تعالى (جل جلاله) څخه ویریدونکی انسان ؤ، چې د ده لښکر هېڅکله شکست ندی خوړلی. د موسی (رحمه الله) پلار نصیر یو نصراني غلام ؤ، چې حضرت خالد ابن ولید (رضی الله عنه) هغه د عین المتر په جنگ کې نیولی ؤ، چې مخکې لدې څخه هغه په یوه کلیسا کې د انجیل او نصرانیت درس لوستلو، خو کله چې د مسلمانانو سره بندي شو، نو د اسلام سره یې پېژندگلوې پیدا کړه او د هغه محبت یې په زړه کې پیدا شو او په داسې حال کې چې دیارلس یا خوارلس کلن ؤ په اسلام مشرف شو، د ده سره پدې وخت کې مشهور تابعي سیرین ابو محمد ابن سیرین هم ملگري ؤ او الله تعالى (جل جلاله) دوی ته هغه فضیلت ورکړ، چې په باره کې یې فرمایي:

(وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ

الْمُسْلِمِينَ) (فصّلت: ۳۳)

ژباړه: او څوک دي زيات نېکان د دنيا په اعتبار، د هغو کسانو څخه چې دعوت يې کرل خلک د الله تعالی (جل جلاله) طرف ته او بنایسته کاريې وکړ او ويې ويل چې بې له شکه، زه له مسلمانانو څخه يم. که چېرته موسی بن نصیر (رحمه الله) په هغه حالت کې چې پخوا و، يعنې د هغه پلار په کوم دين و، باقي پاتې شوی وای، نو د هغه لاره به کومه وه؟ ایا دغه مقام چې د جهاد او اسلامي فتوحاتو په اساس الله (جل جلاله) ورته ورکړی ایا دې مقام ته به رسېدلی وای؟ هېڅکله هم نه، خو دا د هغه جهاد ثمره وه، چې په فارس کې تر سره شو او دده پلار پکې بندي شو، نو خالد ابن ولید (رضی الله عنه) به انشاء الله په دغو ټولو ثوابونو کې شریک وي چې موسی بن نصیر (رحمه الله) تر لاسه کړي دي.

نصیر چې مسلمان شو، نو د اسلام محبت يې په زړه کې پیدا شو او د علم یادولو ته يې ملا وتړله، تر څو چې عالم شو. همدارنگه ښه قوي مجاهد هم و او هميشه د ترقی په حال کې و. تر څو چې د معاويه (رضی الله عنه) په وخت کې سر لښکر شو او تر ډېرې مودې پورې سر لښکر و، موسی ابن نصیر (رحمه الله) په هغه وخت کې د معاويه (رضی الله عنه) د اولادې سره او د نورو خلفاوو له اولادې سره يو ځای لوی شو، نو د جهاد مینه يې په زړه کې پیدا شوه او د جهاد او دين د خپریدولو له مینې سره يو ځای ځوان شو او د عبدالعزیز ابن مروان (د عبدالملک ابن مروان ورور و) په زمانه کې په مصر کې د امویانو د لښکر مشر وټاکل شو، چې وروسته بیا په ۸۵ هـ = ۷۰۴ م کال کې د افريقا والي وټاکل شو.

دی پدې وتوانید، تر څو هغه کار تر سره کړي چې دده څخه پخوانیو نه و تر سره کړی، ځکه دی چې کله د افريقا والي وټاکل شو، نو دا کونښن

یې شروع کړ، تر څو هغه عوامل پیدا کړي، چې دغه خلک ولې تر مسلمانیدو وروسته بېرته د ارتداد طرف ته ځي تر ډېر کونښن وروسته یې هغه عوامل پیدا کړل، چې دغه عوامل په اصل کې د مسلمانانو دوه اشتباهات وو.

اول دا چې عقبه بن نافع (رحمه الله) په ډېره تیزی سره هېوادونه فتحه کول او پر مخ تللو، خو شاته یې امن نه ټینګاوه، نو په همدې اساس مسلمانان د شاد طرف نه بېرته محاصره شول او عقبه بن نافع (رحمه الله) هم پکې شهید شو، خو موسی بن نصیر (رحمه الله) چې کله والي شو، نو په ډېر صبر او حوصلې سره یې فتوحات شروع کړل او کوم ځای به یې چې فتحه کړ، نو لومړی به یې لکه د خالد بن ولید (رضی الله عنه) په څیر هلته امن او ثبات قائم کړ او بیا به مخکې لاړ او نور ځایونه به یې فتحه کول، نو ځکه موسی بن نصیر (رحمه الله) دغه فتحه په شپږو، یا اوو کلونو کې سر ته ورسوله، پداسې حال کې چې عقبه بن نافع (رحمه الله) په څو میاشتو کې دا کار کړی ؤ.

دوهمه اشتباه چې ده ته معلومه شوه، هغه دا وه چې په فتحه شویو سیمو کې خلکو ته د اسلام تعلیم او ښوونه په صحیح شکل نه کېده، نو د دې لپاره موسی بن نصیر (رحمه الله) د شام او حجاز څخه تابعین علماء راوغوښتل، تر څو خلکو ته تعلیم ورکړي، نو هماغه ؤ چې خلک ډلې، ډلې د اسلام په مبارک دین کې داخل شول او د اسلام سپاهیان شول.

موسی بن نصیر (رحمه الله) او د اندلس د فتحې مشکلات کله چې د افریقا په شمال کې وضع ارامه شوه او مشکلات ختم شول، نو موسی بن نصیر (رحمه الله) خپل ځان آماده کړ او د ګاونډي هېواد

اندلس د فتحې په فکر کې شو، چې پدې لاره کې د ځينو مشكلانو سره مخ شو. مونږ يې په لاندې ډول بيانوو:

موسی بن نصیر (رحمه الله) ټوله شمالي افريقا فتحه کړه، بغير د سبته څخه چې اوس د مراکش يا المغرب هېواد يو ښار دی.

دغه ښار د جبل الطارق تنګي ته مستقيم موقعيت لري او د جبل الطارق تنګي د مراکش او اندلس تر منځ موقعيت لري، دغه تنګي په بعضې ځايونو کې ۱۳ کيلومتره او په بعضې ځايونو کې ۳۷ کيلومتره عرض لري. د دغه تنګي په دواړو خواوو کې دوه لوی بندرونه واقع و، چې يو بندر د المغرب په هېواد کې د سبته په نوم و او بل د اندلس په هېواد کې د طنبحه په نوم و، کله چې د طنبحه بندر فتحه شو، نو پدې خاطر چې دا يو مهم ښار و، موسی بن نصیر (رحمه الله) هلته د اسلامي تاريخ يو ډېر مشهور او نوميالی قوماندان طارق ابن زياد (رحمه الله) د والي په حيث مقرر کړ.

طارق ابن زياد (رحمه الله) د بربر قوم او د شمالي افريقا د اصلي اوسيدونکو څخه و، يعنې عرب نه و، کله چې مونږ بربر قوم يادوو، کيدای شي د خلکو فکر ته داسې راشي چې د دغه قوم خلک به تور پوستي وي، خو داسې نده، بربريان سپين پوستي دي، ژير وينيستان او شنې سترګې لري، يعنې د اروپايانو سره زيات شباهت لري. نو طارق ابن زياد (رحمه الله) په همدې ډول صفات درلودل، يعنې قوي بند، ژير وينيستان او ښايسته څيره يې درلوده.

نو طارق ابن زياد (رحمه الله) د طنبحې ښار په خپل لاس کې واخيست، چې د سبتې د ښار سره ډېر نږدې و او د سبتې ښار تر اوسه نه و فتحه شوی. د اندلس د فتحې مفکوره د موسی بن نصیر (رحمه الله) د ورځو مفکوره نه وه، بلکې دا يوه پخوانۍ مفکوره وه، يعنې هر

کله چې د عثمان (رضی الله عنه) په زمانه کې د قسطنطیني فتحه د مسلمانانو لپاره سخته تمامه شوه او فتحه نه شوه، تر هغه چې بیا د عثمانیانو په زمانه کې د سلطان محمد الفاتح په لاس فتحه شوه، نو عثمان (رضی الله عنه) ویلي و، چې قسطنطینه باید د بحر له لارې فتحه شي او که چېرته تاسو اندلس فتحه کړ، نو د هغو کسانو سره به په اجر کې شریک یاست، چې قسطنطینه فتحه کوي.

د عثمان (رضی الله عنه) مقصد دا ؤ، چې مسلمانان اول اندلس فتحه کړي، وروسته قسطنطینه، یعنې قسطنطینه باید د غرب له لارې فتحه شي، نه د شرق له لارې. ولې مسلمانان تر اوسه پورې، یعنې د موسی بن نصیر (رحمه الله) تر وخته پورې اندلس ته ونه شول رسېدلای.

لومړی مشکل چې موسی بن نصیر (رحمه الله) د اندلس په فتحه کې ورسره مخ شو، هغه د کبنتیو کموالی ؤ. موسی بن نصیر (رحمه الله) معلومه کړه چې د المغرب او اندلس ترمنځ فاصله د دیارلس کیلو مترو څخه کمه نده او کافي کشتی هم ورسره نشته، ترڅو له دغو اوبو څخه تېر شي، ځکه د مسلمانانو اکثره جنگونه بغیر د بعضو فتحو څخه، نور ټول په وچه کې تر سره شوي وو، نو ځکه مسلمانانو کبنتیو ته ډیر ضرورت نه ؤ پیدا کړی، خو اوس کبنتیو ته ډیر ضرورت پیدا شو، ترڅو د اسلام غازیان له اوبو څخه پرې تېر شي او اندلس ته ځان ورسوي.

دوهم مشکل دا ؤ چې کله مسلمانان اندلس ته داخلیدل، نو شاته یې د نصرانیانو ځینې ټاپوګان پاتې کېدل، چې د بلیار په نامه یادیدل او درې مهم ټاپوګان یې عبارت دی، له میروقه، منروقه او یابسه څخه او

هر کله چې مسلمانان اندلس ته داخل شوي وای، نو د دې ټاپوگانو څخه به ورته خطر متوجه کېده.

درېیم مشکل دا ؤ چې د سبتې بندر د جبل الطارق په تنګي کې موقعیت لري، د نصرانیانو په واک کې ؤ، چې د اندلس د پادشاهانو سره یې ارتباط درلود. د سبتې بندر چې د شمالي افریقا د فتحې سره فتحه شوی نه ؤ، د یو نصراني کس په لاس کې ؤ، چې یلیان یا جولیان نومیده او د اندلس د پخواني بادشاه غیطشه سره یې نیک ارتباط درلوده.

غیطشه هغه څوک ؤ چې لذریق یا رودریک ورباندې کودتا کړې وه او واک یې ترې نیولی ؤ، نو موسی بن نصیر (رحمه الله) پدې ویره کې ؤ، چې هسې نه یلیان، چې د مسلمانانو تر شا پاتې کېږي، له شا څخه په مسلمانانو حمله وکړي، سره د دې چې یلیان د لذریق سره مخالفت هم درلود، خو بیا هم ممکنه وه، چې لذریق ځینې مادیات ورکړي او یاد نورو عواملو په اساس یې د موسی بن نصیر مخالفت ته آماده کړي څلورم مشکل دا ؤ چې د مسلمانانو د لښکرو تعداد کم ؤ، ځکه د موسی بن نصیر (رحمه الله) سره چې کوم فاتح لښکر له شام او عربو څخه راغلی ؤ، ډېر محدود ؤ او هغه هم د شمالي افریقا په مختلفو سیمو کې خپور شوي ؤ. نو ځکه موسی بن نصیر (رحمه الله) نه شوای کولای چې د دې محدود لښکر په واسطه د اندلس فتحه سر ته ورسوي او همدارنګه د دې ویره هم وه، که چېرته د شمالي افریقا څخه د مسلمانانو لښکر راوباسي او هغه د مسلمانانو د لښکر له حمایت څخه خالي پریږدي، نو د دې امکان هم شته چې د شمالي افریقا خلک بغاوت وکړي.

پينځم مشكل چې موسى بن نصير (رحمه الله) ورسره مخ و، دا و چې د نصاراوو سره لښکر او وسايل زيات وو او د دې سره سره هغوی په خپل هېواد کې وو، له هرې خوا څخه مضبوط او قوي وو، ځکه ټولې کلاگانې د هغوی په واک کې وې.

شپږم مشكل دا و چې مسلمانانو يو داسې هېواد ته مخه کړې وه، چې له له جغرافيه سره يې هېڅ بلد نه وو.

له مشکلاتو سره مبارزه:

د دې ټولو مشکلاتو سره سره موسى بن نصير (رحمه الله) د اندلس د فتحې په لاره کې تنبلي ونکړه، ټول اموري يې ترتيب او تنظيم کړل او په ډېر صبر او ثبات سره يې د هغې په عملي کولو باندې شروع وکړه. موسى بن نصير (رحمه الله) پدې طريقه د مشکلاتو د حل لپاره اقدام وکړ، تر ټولو وړاندې د کبنتيو جوړولو ته پام وکړ، ځکه پرته له کبنتيو له دومره لوی سيند څخه تېرېدل، شونې نه وو. دغه کار يې په ۸۷ يا ۸۸ هـ کې شروع کړ او اول يې يو لوی بندر جوړ کړ، تر څو د کبنتيو د جوړولو لپاره ترې کار واخلي، دا بندر د شمالي افريقا په ساحل کې دوهم بندر و چې جوړ شو.

دوهم کار يې دا وکړ چې بربريانو ته يې د اسلام د دين تعليم ورکړ، تر دې چې د اسلام نظامي قوه يې د بربريانو څخه جوړه کړه. دغه کار که چېرته ناممکن نه وي، نو سخت خامخا دی، چې په کفارو کې يې دغه کار پيدا کړ. ځکه هغه قوم چې تر اوسه دمسلمانانو سره د جنگ په ډگر کې و، اوس د اسلام او مسلمانانو مدافعین شول او دغه کار غير دمسلمانانو څخه د نورو خلکو سره تکرار شوی ندی. د مثال په ډول

فرانسې يو سل او ديرش كاله په الجزاير حكومت وكړ، خو د الجزاير خلك تر اوسه هم مسلمانان دي.

موسی بن نصیر (رحمه الله) بربريانو ته اسلام عقیدتاً او عملاً وروښود او په هغوی کې یې د جهاد سره مینه او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې د قربانۍ سره مینه پیدا کړه، نو ځکه د مسلمانانو د لښکر زیاته برخه د بربر قوم څخه جوړه شوه او سر لښکر پدې خاطر چې د ټول لښکر مخکښ وي، نو ځکه یې یو داسې شخص د دغه لښکر مشر وټاکه، چې هونبیار، تقوی دار او ریښتونى ؤ او هم یې جنګي پوهه او د جهاد او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې د شهید کېدلو سره مینه درلوده.

دغه کس طارق ابن زیاد (رحمه الله) (۵۰-۱۰۲هـ = ۶۷۰ - ۷۲۰ م) ؤ، طارق بن زیاد رحمه الله عرب نه ؤ، بلکې د بربر قوم څخه ؤ.

موسی بن نصیر (رحمه الله) هغه ته پر عرب لومړیتوب ورکړ، ځکه چې تقوی او جنګي پوهه یې درلودله. دغه کار د دې ښکارندوی دی، چې د اسلام مبارک دین قوم او قبیلې ته اهمیت نه ورکوي، بلکې تقوی او پرهیزګاری ته اهمیت ورکوي. یعنې د اسلام مبارک دین د یوې قبیلې او قوم لپاره ندی، بلکې د ټولو انسانانو او پیریانو لپاره دی، چې الله تعالی (جل جلاله) فرمایي:

(وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ) (الانبیاء: ۱۰۷).

ژباړه: ای محمد (صلی الله علیه وسلم) ! مونږ چې ته لېږلی یې، دا په اصل کې د نړېوالو په باب زموږ رحمت دی. (مونږ د ټولو مخلوقاتو لپاره ته رحمت لېږلی یې).

د طارق بن زیاد (رحمه الله) پوهه او د رهبرۍ قوت معلوم ؤ او کولای یې شول چې خپل قوم په ښه شکل سره رهبري کړي او همدارنگه د

خپل خان او خپل قوم لپاره يې کوم مقصد نه درلود، لکه څنگه چې د بربر قوم څخه ؤ، نو په بربري ژبه باندې پوهيده او عربي يې هم ښه روانه ويلای شوه.

نو مصلحت همدا ؤ چې د لښکر مشر دې وټاکل شي.

درېيم کار چې موسی بن نصير (رحمه الله) تر سره کړ، هغه د بليارد ټاپوگانو فتحه کول او د مسلمانانو د خاورې سره يو ځای کول ؤ او پدې سره يې خپله شاد شرق په طرف کې خوندي کړه، چې دا د موسی بن نصير (رحمه الله) په جنگي پوهه او لياقت باندې دلالت کوي. ليکن د سبتي مشکل لا هم په خپل حال پاتې ؤ. خو د الله تعالی (جل جلاله) تدبير ته وگورئ.

(وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَبِيحٌ عَلِيمٌ) (الانفال ۱۷)

ژباړه: او تا ونه ویشتل، بلکې الله وویشتل (او د مؤمنانو لاس چې په دې کار کې په کار واچول شو) نو داددې لپاره ؤ چې الله جل جلاله مؤمنان له یوې ډېرې ښې ازموینې څخه په بري سره تېر کړي، په باوري توگه الله اورېدونکی او پوهېدونکی دی.

دغه واقعه په دې ډول وه چې کله یلیان ولیدل، چې د مسلمانانو قوت ورځ په ورځ زیاتېږي او که چېرته یې په ده حمله وکړه، نو دی یې مقابلې نه شي کولای. همدارنگه یلیان د اندلس د حاکم لذریق سره دښمني لرله، ځکه لذریق د اندلس پخوانی بادشاه غیطشه وژلی ؤ او د هغه زامن د یلیان سره یو ځای شوي وو، تر څو د ده په کومک د لذریق څخه بېرته حکومت ونیسي، خو نه د یلیان او نه د غیطشه د زامنو په هغه زور رسېده او که پدې حال کې مسلمانانو په یلیان حمله کړی وای او د بسته بندر یې ترې نیولی وای، نو یلیان د تینبتي لپاره

ځای هم نه درلود. همدارنگه یلیان غوښتل چې د لذریق څخه هغه ځایونه بېرته ونیسي، چې د غیطشه څخه یې نیولې وو او هغه د غیطشه زامنو ته حواله کړي. لذریق په خلکو باندې زیاته مالیه مقرر کړې وه او په خلکو یې ظلمونه کول نو خلک هم ترې په تنگ شوي وو او غوښتل یې چې د ده څخه خلاصی ومومي، نو الله تعالی (جل جلاله) د مسلمانانو مرسته وکړه او د همدغو فکرونو په اساس یلیان د طنجه والي ته چې پدې وخت کې طارق ابن زیاد (رحمه الله) ؤ، د سولې خبر ولېږه او د سولې لپاره یې ډېر عجیبه او حیرانوونکي شرایط ایښي وو، چې پدې ډول وو:

اول: د سبتي بندرگاه تاسو ته تسلیموم، ترڅو له دې لارې له اوبو څخه تېر شئ. دا یوه داسې مسئله وه چې حل یې د مسلمانانو له قدرت څخه پوره نه ؤ، خو الله تعالی (جل جلاله) د مسلمانانو کومک وکړ. دوهم: تاسو سره د څو کښتو کومک هم کوم، ترڅو د هغې په واسطه له اوبو څخه تېر شئ.

درېیم: تاسو ته د اندلس د جغرافیې په باره کې پوره معلومات درکوم او د دې په مقابل کې هغه کومې ځمکې او اموال چې د غیطشه له اولادې څخه لذریق اخیستي دي، هغه بېرته دوی ته حواله کړئ، چې دا د مسلمانانو لپاره یو ډېر ښه وړاندیز ؤ او د همدې وړاندیز په اساس سره یلیان غوښتل، ترڅو مسلمانان له سبته څخه لاس واخلي او د اندلس په لور متوجه شي. نو دا د ډېر قیمت په ورکولو سره، د لږ څه غوښتلو وړاندیز ؤ، چې یلیان کړی و.

مسلمانانو خو یوه ورځ هم د غنیمتونو او مال فکر نه و کړی او د هغو مالونو چې غیطشه، یلیان یا لذریق یا نور یې مالکین ؤ، مسلمانانو ورته کوم رغبت نه درلود، د مسلمانانو هدف صرف او صرف د اسلام

د دين خپرول وو، نو كه هغوى په اسلام كې داخل شوي وای، څه حقوق چې د مسلمانانو وو، د هغوى به هم وو او كه جزیه يې په ځان منلې وای، نو بیا هم هغوى د خپلو مالونو خاوندان شمېر كېدل.

نو د دې وړاندیز قیمت د مسلمانانو لپاره ډېر كم ؤ، نو ځكه طارق ابن زياد (رحمه الله) موسى بن نصير (رحمه الله) ته خبر ورکړ، موسى بن نصير (رحمه الله) پدې وخت كې په قيروان كې ؤ، ځكه قيروان هغه وخت د شمالي افريقا پايتخت ؤ، د دې وړاندیز څخه چې خبر شو، نو ډېر زيات خوشحاله شو او بيا يې دغه خبر خليفه وليد بن عبدالملك ته ولېږه او د هغه څخه يې د اندلس د فتحې اجازه وغوښتله.

وليد بن عبدالملك ورته اجازه ورکړه، خو پدې شرط، چې موسى بن نصير بايد د خپل تگ څخه د مخه د مسلمانانو يوه سريه اندلس ته ولېږي، تر څو معلومات وکړي، ايا يليان چې دوى ته كوم معلومات ورکوي، هغه صحيح دي او كه غلط؟ ځكه د دې ضمانت څوك وركوي چې يليان به په خپل تړون كې خيانت نه كوي او په مسلمانانو به د شا له طرفه حمله نه كوي؟

د مسلمانانو اوله سريه چې د اندلس په طرف لاړه، هغه د طريف بن مالک سريه وه، چې په يو بل روايت كې طريف بن ملوک په نوم ياد شوی او پدې سريه كې پينځه سوه نفره وو. طريف بن مالک هم لكه د طارق ابن زياد (رحمه الله) په شان د بربر قوم څخه ؤ او يو وخت د مسلمانانو پر ضد جنگيده، خو اوس د اسلامي لښکر سر لښکر ؤ او غوښتل يې چې اسلام د نړۍ كنجونو ته ورسوي.

طريف بن مالک د پينځه سوه نفره سره د اندلس په لور حرکت وکړ او د رمضان په مبارکه مياشت ۹۱ هـ كال = ۷۱۰ م كې هلته ورسېد او د اندلس د جنوبي برخې په باره كې يې پوره معلومات حاصل كړل، ځكه

چې اسلامي لښکرې به همدلته راتللي، چې دغه ځای وروسته د همدغه سر لښکر په نامه یاد شو.

کله یې چې معلومات حاصل کړل، نو بېرته راغلل او موسی بن نصیر (رحمه الله) ته یې پوره پوره معلومات ورکړل.

موسی بن نصیر (رحمه الله) د یو کال په موده کې اووه زره مجاهدین آماده کړل او د هغو مشر یې طارق ابن زیاد (رحمه الله) وټاکه، دغه

لښکر په کال ۹۲ هـ کې، د شعبان په میاشت کې حرکت وکړ او د جبل الطارق له تنګي څخه تېر شول، چې دغه تنګی تر اوسه پورې او حتی په هسپانوي ژبه کې هم د جبل الطارق د تنګي په نوم مشهور دی.

ځکه په اول کې اسلامي لښکر همدغو غرونو ته ورسېدل او کله چې د دغو غرونو څخه تېر شول، نو یوې پراخې منطقي ته چې د خضراء ټاپو

په نوم یادیده ورسېدل او هلته یې د نصاراوو د لښکر سره چې د دغې سیمې ساتونکي وو مقابله راغله، خو دا دومره لوی لښکر نه ؤ، نو د

معمول سره سم طارق ابن زیاد ورته هماغه درې وړاندیزونه وکړل، چې اسلام، جزیه او جنگ دی، هغوی غرور وکړ او جنگ یې غوره کړ، کله

چې د دواړو خواوو تر منځ جنگ ونښت، نو طارق ابن زیاد (رحمه الله) سوبه وکړه. تدمیر چې د دغه واړه لښکر مشر ؤ، په ډېره تیزی سره د

طلیطلي په لور، چې هغه وخت د اندلس پایتخت ؤ، ولاړ او هلته یې لذریق ته وویل: مونږ سره کومک وکړه، ځکه چې داسې خلک

راباندې مسلط شوي، چې نه پوهیږو د ځمکې مخلوق دی او که د اسمان؟ انسانان دي او که پیریان، له مرګ څخه هېڅ وېره نه لري او پر

مونږ داسې راځي، لکه زمري چې په هوسيو راځي.

هغوی دا خبرې ځکه کولې، چې له داسې مخلوق سره مخ شوي وو، چې د چا د مال او دولت سره یې کار نه ؤ، بلکې که چا به د هغوی دین

ومانه، نو بیا به هم د خپل پخواني مال مالک حسابیده او که جزیه به یې په خان منله، هم د پخواني مال مالکین حسابیدل، بلکې دغه لښکر به بیا د دوی حمایت هم کاوه، چې داسې وعده دوی ته په خپل ژوند کې نه وه ورکړل شوې او په جنگ کې هم دغه خلک پداسې شکل جنگیدل، لکه ټول عمر یې چې په جنگ کې تېر شوي وی او په شپه کې به یې پداسې طریقه عبادت کاوه، لکه چې راهبان وي.

لذریق چې کله دا خبر واوریده، نو لیونتوب پرې راغی او په ډېر غرور سره یې یو لوی لښکر برابر کړ، چې تعداد یې یو لک سپرو ته رسېده او د شمال څخه جنوب ته د مسلمانانو د لښکر په لور روان شول.

طارق ابن زیاد (رحمه الله) صرف اووه زره لښکر درلود، چې تر ډېره پکې پلي وو او لږ تعداد یې سواره وو. پدې وخت کې طارق بن زیاد (رحمه الله) موسی بن نصیر ته خبر ولېږه او له هغه څخه یې د کومک غوښتنه وکړه، موسی بن نصیر (رحمه الله) پینځه زره پلي فوج د طریف بن مالک په مشرۍ د کومک لپاره ورولېږه.

د طریف بن مالک د فوج په رسېدلو سره د مسلمانانو د فوج تعداد دولس زرو ته ورسېد. طارق بن زیاد (رحمه الله) د جنگ لپاره تیاری پیل کړ، په اول سر کې د جگړې لپاره د یو مناسب ځای په لټه کې شو او یو ځای ته چې د برباط یا لقه دره نومېدله ورسېدل او دا ځای د جنگ لپاره ډېر مناسب ځای ؤ، ځکه چې شا او بنې طرف ته یې غرو، نو پدې صورت طارق ابن زیاد (رحمه الله) خپله شا او بنې طرف خوندي کړ او چانه شوای کولای چې هغوی محاصره کړي.

جنوب طرف ته یې لویه بحیره وه، چې له هغه طرف څخه هم پوره امن ؤ او د دغې درې په جنوبی دروازه کې یې یوه قوي ډله د طریف بن مالک په مشرۍ مؤظفه کړه، تر څو له دې طرفه په بې خبرۍ کې راگیر نه شي،

پدې شکل طارق ابن زياد (رحمه الله) وکولای شول چې د نصاراوو لښکر له مقابل لوري څخه دغې درې ته راکش کړي او هېچا ونه شوای کولای، چې دوی له بل طرف څخه محاصره کړي. لذريق په ډېر تکبر، غرور او سرشارۍ سره د خپل يو لک لښکر سره راغی، پخپله لذريق زرین تاج په سر کړی ؤ او خپل تخت يې په دوه کچرو بار کړی ؤ او هم يې د خپل ځان سره زیاتې رسی گانې راوړې وې، د دې لپاره چې کله مسلمانانو ته شکست ورکړي، نو هغوی به پدې رسیو باندې وتړي او د خپل ځان سره به يې د غلامانو په شکل بوځي، لذريق داسې غرور لرونکی فکر کاوه، لکه جنگ يې چې گتلی وي او د هغه په فکر سره دولس زره لښکر د ده د يو لک لښکر په مقابل کې، چې په خپل هېواد کې هم وو، هېڅ نه ؤ او دوی د هغه په فکر شفقت او زړه سوي ته احتیاج وو؛ خو د دغو دواړو ډلو وگړي د الله تعالی (جل جلاله) د دین په سر په خپلو کې دښمنان وو، د دوی جنگ د حق او باطل جنگ و، د دوی مقابله د توحید د کلمې په سر وه. الله جل جلاله وايي:

[خَصْمَانِ اَخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ...] (الحج ۱۹)

ژباړه: دغه دوه ډلې د يو بل دښمنان دي او دښمني کوي دوی د الله جل جلاله په ذات باندې.

نو په هغه ډله باندې زړه سوی او شفقت په کار ؤ، چې د الله تعالی (جل جلاله) د دین په مقابل کې جنگیدل. ځکه مسلمانان په ډېر شوق او جذبه دغه جنگ ته راغلي وو او هر قسم قربانۍ ته آماده وو، له بلې خوا کفار په زور سره دغه جنگ ته راوستل شوي وو. نو د دې دواړو ډلو تر منځ لوی فرق موجود ؤ، ځکه چې يوه ډله هېڅ د مرگ څخه نه

ډاریدله او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې مرگ د دوی لپاره یو لوی ارمان و او بله ډله چې د کفارو وه، د هغوی لپاره د لوی څخه لوی ارمان د خپل مال او خاورې ساتل و.

درباط دره او درمضان مبارکه میاشت:

دغه جنگ د رمضان په مبارک میاشت کې شروع شو، په هغه میاشت کې چې نوم یې د جگړو او فتوحاتو سره ارتباط لري، ولې متاسفانه اوس دغه میاشت د ډرامو، فلمونو، بدو او فاحشو شیانو په مسابقو بدله شوې ده، د دغې میاشتې په شپو کې بیداري او د ورځې خوبونه کول، د قران لوستلو او تهجدو لپاره نه، بلکې دنورو بې کاره او ناروا کارونو لپاره، په داسې حال کې چې دغه میاشت د جهادونو میاشت وه، په همدغه میاشت کې مسلمانان د اندلس خاورې ته داخل شوي وو، په کومه ورځ چې داخل شوي وو، د رمضان د میاشتې ۲۸ ورځ وه، یعنې د کوچني اختر څخه دوه ورځې مخکې، په ۹۲ هـ کال کې دغه جگړه ونښته، د مسلمانانو او عیسایانو ترمنځ د شدیدو جنگونو له جملې څخه، یو سخت او شدید جنگ همدغه جنگ دی، د نصاراوو د فوجونو څپې په مسلمانانو لکه د طوفاني سمندر راغلې، خو مسلمانان د هغوی په مقابل کې ثابت قدمه پاتې شول.

(مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَلُوا تَبْدِيلًا). (الاحزاب: ۲۳).

ژباړه: له مؤمنانو څخه ځینې داسې شخصیتونه شته چې هغوی له الله سره کړې ژمنه رښتیا کړې ده، له هغو نه چا خپل نذر پوره کړ او څوک دوخت راتلو ته انتظار باسي. هغوی پخپله کړنلاره کې هیڅ تبدیلی رانه وستله.

په همدې وضع باندې جنگ ۸ ورځې ادامه وکړه او وروسته له هغه چې
الله تعالی د مسلمانانو صبر او رښتینولي وازمایله، بیا یې فتحه ورته
په نصیب کړه، لذریق په دغه جنگ کې ووژل شو او په یو بل روایت
کې د شمال په لور وتښتېد، خو د دې څخه وروسته د هغه ذکر او نوم
چېرته نه دی یاد شوی او اندلس د اسلام د تاریخ سره د ژوند یوه نوې
صفحه پرانیستله، مسلمانانو په دغه جنگ کې زیات غنیمتونه
ترلاسه کړل، چې زیات پکې اسونه وو او هغه مسلمانان چې پلي وو،
ټول سواره شول؛ د مسلمانانو څخه هم درې زره مجاهدین په شهادت
ورسېدل.

د اسلام مبارک دین دومره په اسانۍ سره مونږ او نورو خلکو ته ندی
زارسېدلی، بلکې د شیهدانو په قیمتي وینو تویولو او د سرونو په
شیندلو سره رارسېدلی دی.

طارق بن زیاد (رحمه الله) او د کښتو د سوځولو موضوع:

برباط درې ته تر تللو مخکې، یوه مهمه موضوع چې د مسلمانانو په
تاریخونو کې په عام ډول او د اروپایانو په تاریخونو کې په خاص ډول
شهرت لري رامنځته شوې وه، هغه د طارق ابن زیاد (رحمه الله) له خوا
د کښتو سوځولو موضوع وه.

هر کله چې مسلمانان له اوبو څخه د اندلس طرف ته ورسېدل او په
ساحل کې کېوتل، نو طارق ابن زیاد (رحمه الله) ټولې هغه
کښتۍ گانې وسوځولې، چې اندلس ته پکې راغلي وو، تر څو
مسلمانان جنگ ته تشویق کړي او هغوی ته یې وویل: مخې ته مو د
دښمن فوځونه او شاته مو سمندر دی، د تېښتې هېڅ لاره نشته، پرته
له دې چې د خپلو تورو جوهر ښکاره کړئ، بله لاره نه لرئ.

ځينې مؤرخين دا پېښه حقيقت گڼي او ځينې نور پکې خبره کوي، ولې حقيقت دا دی چې دغه خبره باطله ده او د لاندې اسبابو په اساس د مسلمانانو تاريخ ته داخله شوې ده.

اول: پدې روايت باندې په اسلامي تاريخ کې صحيح سند موجود ندی، ځکه صحيح روايات بايد د رښتینو خلکو څخه لاسته راغلي وي او دغه روايت د رښتینو او صادقو خلکو له رواياتو څخه ندي ترلاسه شوي، بلکې د اروپايانو له ليکنو څخه ترلاسه شوي، چې د برباط درې د جنگ په باره کې يې ليکلي دي.

دوهم: که چېرته طارق ابن زياد (رحمه الله) کښتيو ته اور اچولای وای، نو حتماً به د موسی بن نصير (رحمه الله) او يا وليد بن عبدالمک له خوا ورڅخه د دې کار پوښتنه کېده، په داسې حال کې چې داسې محاوره هېڅ نشته، چې د دوی تر منځ په دې اړه شوې وي او يا به هم د خليفه وليد څخه نورو اسلامي علماوو پدې اړه پوښتنې کولای، چې د کښتيو سوځول جواز لري او که نه؟ خو پدې اړه هم هېڅ عکس العمل نشته.

درېيم: اروپايان پدې اړه ندي توانيدلي چې دا خبره تغير کړي، چې څرنگه دولس زره پياده پوځ، سل زره سواره پوځ باندې چې د خپل وطن څخه ليرې هم وو، غلبه ومونده؟ نو ځکه يې دغه موضوع راواخيسته چې طارق بن زياد کښتۍ وسوځولې، د دې لپاره چې مسلمانان جنگ ته مجبور کړي، ځکه که شاته ځي، نو د تېښې لاره خو نه لري او مرگ يې حتمي دی، نو مجبور وو چې قوي جنگ وکړي، تر څو فتحه حاصله کړي او که کښتۍ گانې يې سوځولې نه وای، نو بيا خو ورته د تېښې شرايط برابر وو او په اسانۍ سره تښتېدلای شول، خو اروپايان د دې پوهې څخه عاجز دي، چې الله تعالی فرمايي:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُولُوهُمُ الْآذِينَ وَ مَنْ يُؤَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (الانفال).

ژباړه: ای مؤمنانو کله چې یو ځای شی، تاسې له کافرانو سره، په داسې حال کې چې دوی گڼ وي، نو مه گرځوئ تاسې دغو کفارو ته شاوې خپلې او هر هغه چې وگرځوي کفارو ته شا خپله، خو په داسې حال کې چې بېرته گرځیدونکی وي له پاره د جنگ، یا حال دا چې یو ځای کیدونکی وي، په طرف د بلې ډلې، نو په تحقیق سره رجوع یې وکړه او اخته شو په غضب د الله جل جلاله او ځای د اوسیدلو د ده دوزخ دی او بد ځای د ورتللو دی دغه دوزخ.

نو پدې ځای کې د جنگ له میدان څخه، د مسلمانانو شاتگ احتمال درلود او د (محترفا) کلمه جنگ ته د دوباره اماندگی په خاطر راغلې ده او د (متحيزا) کلمه د نورو مسلمانانو سره د یو ځای کیدو په خاطر راغلې ده او د مسلمانانو ډله په المغرب یا مراکش کې وه. نو طارق ابن زیاد (رحمه الله) ولې په ځان دوباره اماندگی قطع کوله؟ نو د کبستیو د سوځولو خبره یو تبری او تجاوز دی، چې د طارق ابن زیاد (رحمه الله) په شخصیت باندې خلکو کړې دي.

خلورم: او اخرین رد په دغه روایت باندې دا دی، چې طارق بن زیاد (رحمه الله) د ټولو کبستیو مالک نه و، بلکې ځینې کبستی گانې د یلیان یعنی د سبتې د حاکم وې، چې دوی ته یې ورکړې وې، تر څو د اوبو څخه پرې تېر شي او بېرته یې هغوی ته وسپاري، تر څو پخپله یلیان پرې د اندلس لورې ته تېر شي، لکه څنگه مو چې پدې باره کې

وضاحت کړې دی، نو پدې اساس طارق بن زیاد (رحمه الله) د دغو کښتيو د سوځولو حق نه درلود.

نو ټولو دلايلو ته په کتو سره ويلاى شو، چې د کښتيو د سوځولو خبره درواغ ده او هېڅ حقيقت نه لري او د دې لپاره جوړه شوې، ترڅو د مسلمانانو په شان تېرى وکړي.

د برباط د درې له جنگ څخه وروسته طارق بن زیاد (رحمه الله) ته معلومه شوه، چې دا بهترين وخت دی، ترڅو داندلس فتحه تکميله شي او د دې لپاره د پرو خسارو او تاوانونو ته ضرورت نه پېښېږي.

د دې خبرې ثبوت لپاره لاندې څو دلايل وړاندې کوو:

۱. د دولس زرو نفرو بريالي کېدل، په يو لک نفرو باندې، داسې يوه فتحه وه، چې د اندلس په خلکو يې د مسلمانانو تاثير و غورځاوه.

۲. د يو قوي شکست په خوړلو سره د نصاراوو معنوي قوت له منځه تللى ؤ.

۳. د معنوي قوت له منځه تللو سره سره، د هغوى زيات تعداد فوجونه وژل شوي وو، نو مادي قوت يې هم کمزورى شوى ؤ.

۴. طارق ابن زياد (رحمه الله) ته معلومه شوه، چې د لذريق لرې والى د خلکو څخه د دې لپاره ښه فرصت دی، ترڅو د اسلام تعليم خلکو ته ورکړاى شي، ځکه خلکو د هغه څخه نفرت کاوه او د اسلام په مبارک دين کې دا خليدو ته نږدې وو.

۵. طارق ابن زياد (رحمه الله) د سبتې په والي يليان باندې باور نه درلود، ځکه چې په آينده کې د خپل تعهد څخه ونه گرځي، نو پدې خاطر يې د اندلس د فتحې تکميلول ضروري وگڼل، ځکه يې خپل لښکر له ځان سره واخيست او د اندلس د باقي ښارونو د فتحه کولو لپاره د شمال په لور روان شو، په لومړي سر کې د اشبيلې د ښار په

طرف روان شو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث شريف په دغه
 خای کې هم تحقق پیدا کړ چې فرمایي: ((عن جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. أَنَّ النَّبِيَّ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ. بخاري
 ژباړه: د جابر بن عبد الله (رضی الله عنه) څخه روایت دی چې نبی کریم
 صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي: ما سره مرسته وشوه، دا چې زما
 رعب پر بوت پر دشمنانو باندي د یوې میاشتي په فاصله کې زه بريالی
 شوم.

(یعني الله تعالى (جل جلاله) زما پر دشمنانو باندي د یوې میاشتي په
 فاصله کې زما رعب غورځولی و.
 نو د اشبیلی بنار ته د مسلمانانو د رسېدلو سره سم د اشبیلی
 اوسیدونکو، د بنار دروازي خلاصې کړې او جزیه یې قبوله کړه.

په اسلام کې جزیه:

د مسلمانانو له خوا چې کفار د ځان او مال خوندي ساتلو په بدل کې
 کوم مال یا روپی وړکوي، هغې ته جزیه وایي، چې په عام ډول په اهل
 کتابو او د بعضو فقهاوو په قول سره په مجوسیانو او مشرکینو باندي
 هم ایښودل کیدای شي او د هغې په مقابل کې مسلمانان د هغوی څخه
 دفاع کوي. که چېرته مسلمانانو د هغوی څخه دفاع ونه شوای کولای،
 جزیه بېرته وړکوي، چې د اسلام په تاریخ کې داسې شوي دي.

جزیه له سړیو څخه اخیستل کېږي، له ښځو نه اخیستل کېږي، له
 بالغانو څخه اخیستل کېږي، له وړو څخه نه اخیستل کېږي، له
 مالدارو څخه اخیستل کېږي او له فقیرانو څخه نه اخیستل کېږي،
 همدارنگه له صحتمندو څخه اخیستل کېږي او له مریضانو څخه نه
 اخیستل کېږي. بلکې فقیر اهل کتاب، مجوسیان او مشرکین، که

چېرته د مسلمانانو په حکومت کې اوسېږي، نو د مسلمانانو د بیت المال څخه دوی ته هم مال ورکول کېږي، په همدې ډول جزیه د هغو کسانو څخه اخیستل کېږي، چې د جنگ قدرت ولري او له هغو کسانو څخه چې په جنگ قادر وي، خو خپل ځان یې د عبادت لپاره وقف کړی وي.

جزیه د زکات په مقابل کې ده، چې له مسلمانانو څخه اخیستل کېږي، بلکې له زکات څخه زیاته کمه ده.

د اندلس د فتحې په زمانه کې د جزیې مقدار په یو کال کې یو دنیارؤ او زکات د مسلمانانو د ټول مال دوه نیم فیصده برخه وه، په هر کال کې چې دوی به پس انداز کړی و، نو زکات نسبت جزیې ته زیات دی او زکات هم په مسلمانانو باندې هغه وخت فرض کېږي، کله چې مسلمان شي او یو کس هغه وخت د جزیې څخه معاف کېږي، کله چې مسلمان شي او که چېرته دغه کس د مسلمانانو سره په جنگ کې حصه ونیسي، نو ده ته هم پکې حصه ورکول کېږي.

جزیه نسبت ټکس ته هم کمه ده، هغه چې خپل حاکمان یې پر دوی ټاکي، ځکه ټکس شل فیصده، دیرش فیصده او یا څلویښت فیصده ټاکل کېږي، خو جزیه د دې په مقابل کې ډېره کمه ده، حتی زکات هم د دې ټکس په مقابل کې د هېڅ برابر دی، ځکه زکات یواځې دوه نیم فیصده دی.

لکه څنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي چې اهل کتاب د هغوی د توان څخه زیات مه مکلف کوئ.

نو د اسلام مبارک دین هغوی لپاره رحمت و او د ډېر کم مال په مقابل کې یې دهغوی دفاع کوله.

اقول قولي هذا واستغفرالله لي ولكم وجزاكم الله خيرا كثيرا

درېم درس

ان الحمد لله نحمده و نستعينه و نستغفره و نومن به و نتوكل عليه و نعوذ
 بالله من شرور انفسنا و من سيئات اعمالنا انه من يهد الله فلا مضل له
 و من يضل فلا هادي له و اشهد ان لا اله الا الله و احد لا شريك له و اشهد
 ان محمد عبده و رسوله.

په تېر درس کې مو پدې باندې بحث وکړ، چې مسلمانان په څه ډول
 اندلس ته ولاړل او څه ډول يې په دولس زره پياده لښکر باندې د
 نصاراوو يو لک سواره لښکر ته ماتې ورکړه او همدارنگه د اشبيلي
 ښار چې يو لوی ښار ؤ او قوي ښار پناه او ديوال يې درلود، څرنگه
 مسلمانانو ته تسليم شو او اوسيدونکي يې جزيې ورکولو ته آماده
 شول

د اشبيلي د فتحې څخه وروسته طارق ابن زياد (رحمه الله) د سبتي د
 ښار په لور روان شو، دغه ښار د اندلس په جنوب کې واقع دی، په دغه
 ښار کې هم يو قوي جنگ و شو، خو نصارا مات شول او دغه ښار هم
 مسلمانانو فتحه کړ.

د سبتي د فتحې څخه وروسته طارق ابن زياد (رحمه الله) يو عجيبه
 کار وکړ، ځکه د مسلمانانو شمېر په دغه وخت کې نهه زره تنه وو، خو
 طارق ابن زياد (رحمه الله) د اندلس مختلفو ښارونو ته سريې وليږلې

يوه سريه يې د قرطبي بنار ته وليږله، بله يې د غرناطې بنار ته وليږله، بله يې د مالقي بنار ته او بله يې هم د مرسيې بنار ته وليږله، چې دغه ټول بنارونه د اندلس په جنوب کې واقع دي.

خو پخپله طارق ابن زياد (رحمه الله) د باقي پاتي لښکر سره د طليطلې د بنار په لور چې هغه وخت د اندلس پایتخت و روان شو.

طارق ابن زياد (رحمه الله) چې کومې سريې لېږلې وې، د هرې يوې تعداد يې د اوو سوو نفرو څخه زيات نه و، خو له دې کمښت سره سره الله تعالی (جل جلاله) ټولو ته فتحه ورکړه.

طارق ابن زياد (رحمه الله) چې پخپله د باقي فوځ سره د شمال په لور تللی و، په لاره کې د جيان په نوم يو مستحکم بنار و، هغه يې فتحه کړ، موسی بن نصير (رحمه الله) طارق ابن زياد (رحمه الله) ته ويلي وو، چې د جيان څخه مخکې مه ځه او د طليطلې په فتحه کې عجله مه کوه، ځکه چې هلته له رسېدو سره عيسويان د مسلمانانو دغه وړوکی نه زره نفري لښکر محاصره نه کړي، خو طارق ابن زياد (رحمه الله) لاره صافه وليدله او دا ورته معلومه شوه، چې په لاره کې د عيسويانو کوم لښکر وجود نه لري، همدارنگه طارق ابن زياد (رحمه الله) پدې هم پوه و، چې طليطله يو قوي او متسحکم بنار دی او د اندلس پایتخت هم دی، نو که چېرته دی د موسی بن نصير (رحمه الله) انتظار وکړي، نو کيداى شي چې د عيسويانو خپل شوی طاقت بيا سره يو ځای شي، چې بيا به د طليطلې فتحه ډېره ستونزمنه شي، نو طارق ابن زياد (رحمه الله) د خپل امير د رأيې په خلاف اجتهاد وکړ، په حقيقت کې طارق ابن زياد (رحمه الله) موسی بن نصير (رحمه الله) ته خبر ولېږه، چې لاره خلاصه ده، نو ستا څه رايه ده؟ خو وړاندې له دې چې ځواب ورته راشي، روان شو او کله چې طليطلې ته ورسېد، نو ورته معلومه

شوه، چې د طليطلې درې طرفونو يعنې شمال، غرب او شرق طرف ته لوی، لوی غرونه واقع دي، يواځې جنوب طرف ته يې لاره خلاصه وه، که څه هم لاره خلاصه وه، بيا هم يوه لويه کلا واقع وه، خو الله تعالی (جل جلاله) د مسلمانانو سره مرسته وکړه او د بنار او سيدونکو د بنار دروازي خلاصې کړې او جزيه يې په ځان ومنله، خو دومره لويه فتحه هم د موسی بن نصير (رحمه الله) د خوشحالی سبب ونه گرځيد او طارق ابن زياد (رحمه الله) ته يې يو ليک ورو لېږه او په سخته لهجه يې هغه د نور پرمختگ څخه منع کړ.

دا کار يې ځکه وکړ، چې عيسويان د هغه وړوکی لښکر محاصره نه کړي. موسی بن نصير (رحمه الله) هم تياری شروع کړ، تر څو طارق ابن زياد (رحمه الله) ته کومک ورسوي او يو اتلس زريز فوځ يې تيار کړ، مسلمانان لکه څنگه چې په اندلس کې د جهاد څخه خبر شوي وو، د هر ځای څخه ډلې، ډلې د جهاد په نيت هلته روان شول، کوم دولس زره مخکينی فوځ چې د طارق ابن زياد (رحمه الله) سره تللی ؤ، هغه د بربر قوم څخه وو او دغه نوی اتلس زره فوځ چې د موسی بن نصير (رحمه الله) سره تلو ته آماده ؤ، اکثره يې عربان وو، چې له يمن، حجاز، شام، عراق او نورو منطقو څخه دلته راغلي وو.

موسی بن نصير (رحمه الله) دغه اتلس زريز فوځ له ځان سره واخيست او د اندلس په طرف روان شو، کله چې اندلس ته داخل شو، نو پوه شو چې د اشبيلي خلکو چې د طارق ابن زياد (رحمه الله) سره د جزيې په ورکړه تړون کړي ؤ، اوس د طارق ابن زياد د تلو وروسته يې خپل تړون مات کړی او يو قوي لښکر يې تيار کړی ؤ، تر څو د طارق ابن زياد (رحمه الله) پسې ولاړ شي، خو دغه لښکر د موسی بن نصير (رحمه الله) سره مخ شو، موسی بن نصير (رحمه الله) ډېر

هونبیار، تجربه لرونکی، وینس او لیرې لیدونکی لارښود ؤ او هېڅکله په هغه شکل نه ؤ، لکه څنگه چې بعضې خلکو ویلي دي چې موسی بن نصیر (رحمه الله) د کینې له مخې د طارق ابن زیاد (رحمه الله) فتوحات ځنډول، تر څو پخپله اندلس فتحه کړي او همدارنگه دوی ویلي، چې طارق ابن زیاد (رحمه الله) یې ځنډولی و، تر څو پدې کار کې ورسره شریک شي.

خو په حقیقت کې داسې نه ده، ځکه موسی بن نصیر (رحمه الله) نه غوښتل چې مسلمانان چې تعداد یې کم ؤ، د چا د دسیسې او دوکې بنکار شي او په یو پردي ملک کې هلاک شي.

موسی بن نصیر (رحمه الله) اشیبه محاصره کړه او دغه محاصره تر څو میاشتو پورې اوږده شوه، تر دې چې د اشیبې اوسیدونکو د ښار دروازې خلاصې کړې او مسلمانانو ته تسلیم شول.

موسی بن نصیر (رحمه الله) هغه ځایونو ته چې طارق بن زیاد (رحمه الله) تللی ؤ، ولاړ نه شو، بلکې د غرب طرف ته روان شو، چې دې طرف ته طارق بن زیاد (رحمه الله) نه ؤ تللی او د دې لپاره په بله لاره روان شو، تر څو فتحه مکمله شي.

موسی بن نصیر (رحمه الله) زیاتې منطقي فتحه کړې، تر دې چې ماره ښار ته ورسېد او پدې منطقه کې هم د قوط د قوم زیات تعداد خلک راټول شوي ؤ، موسی بن نصیر (رحمه الله) ماره محاصره کړه، دغه محاصره هم د څو میاشتو لپاره اوږده شوه او پدې ټوله موده کې طارق ابن زیاد (رحمه الله) په طلیطله کې ورته منتظر ؤ، تر دې چې د څو میاشتو د محاصرې څخه وروسته د رمضان د میاشتې په اخري ورځو کې او اختر ته نږدې د ماره خلکو د ښار دروازې خلاصې کړې او د جزیې په منلو سره یې مسلمانانو سره سوله وکړه.

موسی بن نصیر (رحمه الله) د غربي اندلس ليري منطقو ته خپل خوی
عبدالعزيز بن موسی ليرلی ؤ، چې اوس دغه منطقی د پرتگال په نامه
یادېږي. عبدالعزیز بن موسی په ډېر کم وخت کې دغه ټولې منطقی
فتحه کړي، چې د همدې فتحې او ویاړ له مخې د پرتگال فاتح
عبدالعزیز بن موسی (رحمه الله) دی.

بعضو خلکو ویلي چې کله موسی بن نصیر (رحمه الله) د طارق ابن
زیاد (رحمه الله) سره مخ شو، نو ډېر سخت ورته په غصه شو او بندي
یې کړ او حتی هغه یې په قمچینو وواهه، خو دا خبره هم حقیقت نه لري
او له حقیقت څخه لرې ده. دغه داستانونه د اروپایانو له روایتونو
څخه بغیر په نورو ځایونو کې ندي راغلي او حقیقت دا دی چې موسی
بن نصیر (رحمه الله) هغه ډېر معمولي شان سرزښت کړ او بغیر له دې
څخه د دغو دواړو اتلو سالارانو تر منځ لیدنه چې دوه کاله وروسته
شوي وه، ډېره دوستانه لیدنه وه.

دغه دواړه سالاران د ۹۲ هـ کال د رمضان څخه د ۹۴ هـ کال تر دې
الحجې پورې یو د بل څخه لرې ؤ، ځکه چې د طارق ابن زیاد (رحمه
الله) حملې یو کال په بر کې نیولی ؤ، تر څو طلیطلې ته ورسېد، کله
چې دغه دواړه سالاران سره یو ځای شول، نو بیا یې د شمالي منطقو د
فتحې لپاره آماده کي ونيوله، کله چې د شمال طرف ته روان شول، نو د
برشلونه ښار یې فتحه کړ (د برشلونه په باره کې مسلمانان له دې
علاوه، نور هېڅ نه پوهېږي، چې هلته د فوټبال یو ټیم شته او پدې نه
پوهېږي چې هلته مسلمانان په فاتحانه ډول وړ داخل شوي دي او هلته
یې د الله تعالی (جل جلاله) دین رسولی دی) د برشلونه څخه وروسته
دوی د سرقسطه په لور ولاړل، چې یو لوی ښار دی او دا ښار یې هم
فتحه کړ، له هغې وروسته د شمال منځنۍ برخې ته او شمال غرب خوا

ته ولاړل او همدارنگه موسی ابن نصیر (رحمه الله) یو لښکر د پیرینه د غرونو شا ته ولېږه، دغه لښکر چې د پیرینه د غرونو څخه تېر شو نو د اربونه ښار ته چې د سپینې بحیرې په غاړه پروت دی ورسېده.

موسی بن نصیر (رحمه الله) پدې کار سره په فرانسه کې د یو اسلامي خاورې بنسټ کېښود، چې د وخت په تېریدو سره پراخه شو، چې بیان به یې انشاء الله په راتلونکو درسونو کې راشي.

وروسته له هغې چې دغه لښکر د فرانسي جنوبي برخه فتحه کړه، موسی بن نصیر (رحمه الله) د خپل لښکر سره د شمال غربي اندلس تر اخري برخو پورې ورسېد، تر دې چې د ټول اندلس فتحه په ۹۵ هـ کال کې مکمله شوه، بغیر له یوې منطقي څخه چې هغه د شمال غربي اندلس یوه لرې سیمه وه، چې د صخره په نوم یادیده او دغه سیمه د بسکای په خلیج کې د اطلانتیک سمندر سره نږدې واقع وه، موسی بن نصیر (رحمه الله) صخره هم محاصره کړې وه او د هغې د فتحې عزم یې هم درلود، خو په ناڅاپي ډول د داسې پېښې سره مخ شو، چې د هغې توقع یې هېڅ نه لرله.

موسی بن نصیر (رحمه الله) ته د ولید بن عبدالملک لیک او د فتوحاتو درېدل:

پدې وخت کې له دمشق څخه د امیر المؤمنین فرمان د موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق ابن زیاد (رحمه الله) په نامه راوړسېد او له هغوی څخه یې غوښتي وو چې د فتحې پوره کول دې پرېږدي او دمشق ته دې راشي، پدې امر سره موسی بن نصیر (رحمه الله) ډېر خفه شو، خو مجبور ؤ چې د خلیفه دغه امر ومني، پدې ځای کې لازمه ده چې له موسی بن نصیر (رحمه الله) سره یو ځای تعجب وکړو، چې خلیفه ولې

داسې کار وکړ، خو د دې جواب د وليد بن عبد الملک سره و، چې په لاندې ډول دي.

۱. وليد ابن عبد الملک پدې اندېښنه کې و، چې مسلمانانو د خپل ملک څخه دومره لرې په اروپا کې په دومره تېزۍ سره پرمختګ وکړ، هسې نه چې نصارا هغوی محاصره کړي او لکه څنګه چې مسلمانانو په هره اندازه هلته پرمختګ کاوه او ځایونه يې نيول، نو قوت يې کمېده او له کومک څخه لرې کېدل، وليد نه غوښتل چې مسلمانان په دومره تېزۍ سره پرمختګ وکړي.

۲. ممکن وليد بن عبد الملک د موسى بن نصير (رحمه الله) او طارق ابن زياد (رحمه الله) د راګرځيدو څخه بغير، هم د فتوحاتو درول غوښتل، ولې د دوی په راګرځيدو او دمشق ته په راتګ يې ځکه تاکيد کاوه، چې وليد اوريدلي وو چې موسى بن نصير (رحمه الله) غواړي چې د اندلس تر فتحې وروسته ټوله اروپا فتحه کړي، ترڅو د غرب له لارې قسطنطينيه فتحه کړي، د امويانو لښکر څو ځلې کوبښ کړی و، چې قسطنطينيه له ختيځ لوري فتحه کړي، خو نه وو توانيدلي، نو ځکه موسى بن نصير (رحمه الله) د ټولې اروپا د فتحه کولو فکر کړی و، ترڅو د لويديځ له لوري قسطنطينيه فتحه کړي، خو وليد بن عبد الملک پدې ويړه کې و، که مسلمانان د اروپا منځ ته داخل شي او له کومک څخه لرې شي، هسې نه هلاک شي، نو ځکه يې موسى بن نصير (رحمه الله) او طارق ابن زياد (رحمه الله) ته د فتوحاتو درولو او د دوی د بهرته راګرځېدلو امر وکړ، دلته بايد د موسى بن نصير (رحمه الله) عالي همت وستايو، خصوصاً کله چې پدې وپوهېږو چې کوم وخت هغه دا فکر درلود! نو عمر يې پينځه اويا کاله و، په دې عمر کې يې هم د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې جهاد کاوه او اندلس

يې فتحه کړ او همدارنگه د اندلس د فتحې څخه وروسته يې د اروپا د فتحې فکر کاوه، تر څو د لویدیځ له لارې قسطنطينیه فتحه کړي، دغه د اوږد عمره شخص په پینځه اويا کلنۍ کې داسې فکر کاوه! دهغه دا رنگه فکر د اوسنیو پینځه اويا کلنو لپاره یو مثال دی، چې فکر کوي د کېناستلو عمر يې رارسېدلی دی او نور يې کارونه پای ته رسېدلي دي، ښکاره ده چې وظیفه او کار يې پای ته ندي رسېدلی او که نه نو راتلونکي نسل ته به څوک صحیح تعلیم ورکوي؟ او هغوی به څوک د خپلو تجارو څخه مستفید کوي؟ او د هغوی کارونه به څوک اصلاح کوي؟

همدارنگه موسی بن نصیر (رحمه الله) شمالي افريقا په داسې حال کې فتحه کړه، چې عمر يې د شپیتو کلونو څخه اوښتی ؤ، چې دغه عمر په اوسني وخت کې د تقاعد عمر دی، نو کله چې د ولید فرمان ورته ورسېد ډېر خفه شو، ځکه خفه شو، چې له جهاد نه منعې شو او کوم ارمان يې چې درلود، هغه پوره نه شو، خو مجبور ؤ چې د خلیفه حکم ومني، هماغه ؤ چې طارق ابن زیاد (رحمه الله) يې له ځان سره کړ، د دمشق په لور را وگرځېدل او په داسې حال کې دمشق ته را ورسېدل، چې ولید بن عبدالملک د مرگ په مرض اخته ؤ او درې ورځې وروسته د دوی د ورتگ څخه وفات شو او پر ځای يې سلیمان بن عبدالملک خلیفه وټاکل شو، چې دی هم د خپل ورور سره پدې خبره کې همنظره ؤ، چې موسی بن نصیر دې په دمشق کې پاتې شي.

د موسی بن نصیر د راتگ څخه یو کال وروسته سلیمان بن عبدالملک په ۹۷ هـ کال کې حج ته تلونکی ؤ، نو موسی بن نصیر (رحمه الله) لکه څنگه يې چې د لسو کالو څخه هم زیاته موده په افريقا او اندلس کې

تېره کړې وه او پدې ټوله موده کې یو وار هم بېرته نه و راغلی، نو ځکه یې د سلیمان بن عبدالملک سره یو ځای د حج اراده وکړه.

په لاره کې موسی بن نصیر (رحمه الله) دعا وکړه، چې ای الله جل جلاله، که زندگي راکوې! نو ما بېرته د جهاد خاورې ته ولېږه، ترڅو هلته شهید شم او که د جهاد څخه بغير په بل ځای کې مرگ راکوې، نو بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مبارک ښار مدینه منوره کې را څخه روح واخله، د دې څخه وروسته حج ته ولاړ او کله چې له حج څخه بېرته را ورگرځید، نو په مدینه منوره کې وفات شو او د صحابه کرامو (رضی الله عنهم) سره یو ځای دفن کړای شو.

دا و د صالحانو او الله تعالی (جل جلاله) سره د محبت لرونکو ارمان، چې خپله زیاته زندگي یې په جهاد او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې تېره کړې وه، زړونه یې د الله تعالی (جل جلاله) د محبت سره تړلې وو او د الله تعالی (جل جلاله) څخه یې د خپلې خاتمې سوال وکړ، چې قبول شو، مدینه منوره کې وفات شو او هملته دفن شو.

خو د ده د لارې ملگری طارق ابن زیاد (رحمه الله) چې د اندلس څخه یو ځای د ده سره راغلی و، د هغه په باره کې هېڅوک معلومات نه لري، یعنی کله چې هغه دمشق ته راغلی، بیا د هغه په باره کې هېڅ معلومات نشته، چې ایا هغه بېرته اندلس ته ولاړ او که په دمشق کې یې باقی ژوند تېر کړ؟ خو ځینې راویات شته چې ډېر صحیح ندي او وایي چې په ۱۰۲ هـ = ۷۲۱ م یعنی د اندلس څخه تر راتگ پینځه یا شپږ کاله وروسته وفات شو، خو معلومه نده چې په دمشق کې وفات شو او که په کوم بل ځای کې.

صخره:

کله چې مسلمانان د اندلس د فتحې څخه وروسته د فرانسې غرب ته ورسېدل، نو موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق بن زیاد (رحمه الله) د خلیفه په امر بېرته راوگرځېدل، خو یوه ډېره کوچنۍ منطقه د اندلس په شمال لویدیځ کې د مسلمانانو د فتحې څخه پاتې وه او مسلمانان یې خطر ته متوجه نه شول، چې یوه ورځ به داسې راشي، چې د نصاراوو د مملکت سرچینه به له همدغه ځایه پیل شي او مسلمانان به په اندلس کې له سقوط سره مخ کړي، دغه منطقه د صخره په نوم یادیده، چې مسلمانانو هغه نه وه فتحه کړې او په هغې کې د نصاراوو یوه لویه ډله اوسیده، زیاتره مؤرخین پدې فکر دي، که موسی بن نصیر (رحمه الله) او یا طارق بن زیاد (رحمه الله) په هغه ځای کې پاتې وای، نو دغه سیمه یې همداسې نه پرېښودله، کولای شو ووایو چې یو ډېر وړوکی او ساده امر د وخت په تېریدو سره ډېر لوی مصیبتونه منځ ته راوړي.

نو مسلمانانو ته لازمه ده، چې خپل ټول کارونه په قوي عزم سره ترسره کړي.

د فتحې د دورې پای (۹۵ هـ = ۷۱۴ م):

دمشق ته د موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق بن زیاد (رحمه الله) تر تللو وروسته، د اندلس د تاریخ هغه مهمه دوره چې په هغې کې اسلامي حکومت په اندلس کې قائم شوی و او په تاریخ کې د فتحې د دورې په نوم یاده شوې ده؛ پای ته ورسېدله. د اندلس تاریخ د ملک د نظام له حیثه په څو دورو ویشل شوی دی، چې یوه دوره د فتحې دوره

ده او دغه دوره په ۹۲ هـ = ۷۱۱ م کال شروع شوه او په ۹۵ هـ = ۷۱۴ کال کې ختمه شوه، یعنې د فتحې دوره تقریباً درې نیم کاله وه. او دا له یوې عسکري معجزې څخه کم نده، چې مسلمانانو د ټولو جغرافیایي مشکلاتو سره، سره دغه خاوره په درې نیمو کلونو کې فتحه کړه. دا رنگې عسکري معجزه د اسلامي تاریخ څخه پرته، بل کوم تاریخ کې نه لیدل کېږي، د دغې دورې څخه وروسته، نوې دوره شروع کېږي، چې د والیانو د دورې په نوم شهرت لري، دغه دوره د موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق بن زیاد (رحمه الله) د بېرته تګ څخه شروع کېږي او ۴۲ کاله ادامه کوي، یعنې د ۹۲ هـ څخه شروع او تر ۱۳۸ هـ پورې دوام کوي.

د والیانو معنا دا ده، چې یو والي به د اندلس امور په خپل لاس کې واخیستل او هغه به بیا د مسلمانانو د خلیفه متابعت کاوه، چې پدې زمانه کې د مسلمانانو اولنی خلیفه سلیمان بن عبدالملک ؤ، له هغه وروسته عمر بن عبدالعزیز (رحمه الله) خلیفه شو، بیا یزید بن عبدالملک، بیا هشام بن عبدالملک او په همدې ډول د امویانو د دورې تر اخره پورې؛ دغې دورې ادامه پیدا کړه.

لومړی والي په اندلس کې عبدالعزیز بن موسی بن نصیر (رحمه الله) دی، چې د سلیمان بن عبدالملک په امر باندي مقرر شوی و. عبدالعزیز بن موسی هم د جهاد په لاره کې د خپل پلار موسی بن نصیر (رحمه الله) په شان ؤ، لکه څنګه یې چې پلار د هغه په اړه ویلي دي (صواما قواما) په سختۍ سره یې روژه نیوله، تهجد به یې کول او د الله جل جلاله د لارې مجاهد ؤ.

د والیانو دوره ډېره عجیبه دوره وه، ځکه چې د ۴۲ کلونو په موده کې ۲۲ والیان قدرت ته ورسېدل، یعنې هر والي د دوه یا درې کلونو څخه

زیات حکومت ندی کړی او دا ځکه چې د دې والیانو څخه زیات یې د فرانسې په جنگونو کې شهیدان شوي دي او د دغې دورې په دوهمه برخه کې، زیات والیان د شورونو په اساس لرې شوي دي. سبحان الله! د دغې دورې اوله برخه د دوهمې برخې سره په تفاوت لري، کولای شو د والیانو دوره د ادارې او حکومت داری له کبله په دوه برخو وویشو، اوله دوره چې د جهاد او فتوحاتو دوره وه، له ۹۶ هـ کال څخه یې تر ۱۲۳ هـ کال پورې دوام وکړ، خو دوهمه دوره چې په ضعیفه او دسیسو دوره وه، د ۱۲۳ هـ کال څخه تر ۱۳۸ هـ کال پورې، یعنی ۱۵ کاله یې دوام وکړ.

د ټولو والیانو ذکر دلته نه شو کولای، د نمونې په توګه به د څو مشهورو والیانو یادونه وکړو:

د والیانو د دورې اولې برخې ځینې صفات درلودل، لکه په اندلس کې د اسلام خپریدل او خلکو ته د اسلام تعلیم ورکول.

کله چې د اندلس خلکو ولیدل چې اسلام یو کامل او شامل دین دی او د انسانانو د ژوند ټول مسایل تنظیموي، لکه په دې دین کې یې واضح او بنکاره عقیده پیدا کړه، عبادات یې پکې په بنایسته شکل پیدا کړل، د سیاست حکومت، تجارت، زراعت او معاملاتو لارښوونې یې پکې پیدا کړې، د دغه دین په حاکمانو او مشرانو کې یې تواضع پیدا کړه، همدارنګه د والدینو، اولادونو، وروڼو، ګاونډیانو، خپلوانو، دوستانو او حتی دښمنانو سره د کړنلارې او سلوک اصول پکې هم ټاکل شوي وو. بنديانو سره د روپې اصول پکې وو، بلکې هر هغه څه سره، چې هغو ورسره اشنا یې درلوده، اسلام یې په اړه اصول درودل.

خو په خپل پخواني دين كې يې ډېر نا آشنا مفاهيم درلودل، چې دوی ته د فهم وړ نه وو او حاکم به چې څرنگه غوښتل، دوی ته به يې قوانين وضعه کول، نو ځکه دوی د اسلام په مبارک دين کې ډلې، ډلې داخل شول او د اندلس د فتحې څخه لږه موده پس، د اندلس زياتره اوسيدونکي د اندلس اصلي اوسيدونکي وو او عرب او بربر پکې اقليتونه وو، خو حکومت پکې بيا هم د همدوی ؤ او د اندلس اوسيدونکي هم د اسلام عساکر شول او همغوی د اسلام د راوړلو څخه وروسته فرانسې ته د فتوحاتو لپاره ولاړل. عربو او بربريانو د اندلس د اصلي اوسيدونکو سره ودونه وکړل او نوی نسل يې رامنځ ته کړ، چې دغه نوی نسل د مؤلدينو په نوم مشهور شو.

مسلمانانو په اندلس کې طبقې لغوه کړې، يعنې کله چې د اسلام مبارک دين راغی، نو د حاکم او محکوم ترمنځ يې مساوات رامنځ ته کړل، که چېرته به قاضي پر چا ناحقه حکم کاوه، نو د هغه په مقابل کې به دریده. همدارنگه مسلمانانو د خلکو د عقيدو او ازادې ساتلې وه او دهغوی کلیساگانې يې پرېښې وې، که چېرته به نصارا د کلیسا په خرڅولو موافق شول، نو مسلمانانو به په مناسب قيمت هغه ترې اخيستله او په هغه ځای به يې جومات جوړاوه او که به يې د خرڅولو څخه انکار وکړ، نو هغه به يې پرېښودله او د هغې د وړانولو قصه به يې نه کاوه، مسلمانانو مدنيت او ابادۍ ته هم زياته توجه وکړه او زيات پلونه او نور ځايونه يې جوړ کړل، چې له جملې څخه يې يو د قرطبي پول دی، دغه پول په هغه وخت کې د اروپا د عجيبو پلونو له جملې څخه ؤ.

د وسلو او کښتيو جوړولو لوی مرکزونه يې هم جوړ کړل او اسلامي قوت ته يې زياتوالی ورکړ.

هسپانويانو هم په هر کار کې د مسلمانانو تقليد شروع کړ، د فاتحينو ژبه چې عربي وه، هغوی زده کوله، حتی يهودو او نصاراوو چې د هسپانيې او سیدونکي وو، د عربي ژبې په زده کولو وياړ کاوه.

سبحان الله! شکست خوړلی قوم هميش د فاتح قوم تقليد کوي، لکه څنگه چې په اوس وخت کې په ځينو تعليمي ادارو کې اساسي ژبه انگليسي ده، مسلمانان د انگليسي ژبې په يادولو باندې فخر کوي، په عربي تمدن او پرمختگ باندې عاشقان دي او هغه ژبه چې الله تعالی (جل جلاله) د قرانکریم په واسطه هغې ته شرف ورکړی او د جنت ژبه ده، هغه يې ترک کړېده او انگليسي ژبې ته يې کش ورکړی.

مسلمانانو په هغه زمانه کې قرطبه خپل پایتخت وټاکه، په اول کې د طليطلې ښار د اندلس پایتخت ؤ، خو پدې خاطر چې طليطله په شمال کې د فرانسې او صخرې سره نږدې وه او د پایتخت لپاره مناسب ځای نه ؤ، نو ځکه مسلمانانو قرطبه خپل پایتخت وټاکه، چې دغه ښار د اندلس په جنوب کې واقع دی، تر څو د کومک غوښتلو لپاره المغرب ته نږدې وي.

د واليانو د دورې په اوله برخه کې، کوم شی چې ډېر مهم و، هغه په فرانسه کې جهاد ؤ، په فرانسه کې جهاد د مسلمانانو په تاريخ کې زياتې خطاگانې درلودې.

دلته د بعضو هغو واليانو څخه يادونه کوو، چې په فرانسه کې د جهاد مخکښان وو.

سمح بن مالک الخولاني يو د هغو واليانو څخه دی، چې په فرانسه کې يې زيات جهاد کړی دی، سمح بن مالک د عمر بن عبدالعزيز (رحمه الله) په وخت کې د اندلس والي ؤ، دغه شخص چې کله د اندلس والي شو، نو فرانسې ته ولاړ، په فرانسه کې يو ښار د اربونه په نوم

باندې مسلمانانو د موسی بن نصیر (رحمه الله) په وخت کې د سربې په اساس فتحه کړې و، خو سمح بن مالک (رحمه الله) ټوله جنوبي فرانسه فتحه کړه او د یوې لویې گذرگاه اساس یې کینود، چې د سبتمانیا د مقطع په نوم یادیدله، چې اوس هغه مقطع د رویرا (Riviera) د ساحل په نوم یادېږي، چې د نړۍ زیات مسلمانان یې کتلو ته ورځي او د سیاحت له نظره د نړۍ له مشهورو ځایونو څخه شمېرل کېږي. په پخوا وختونو کې مسلمانان دغه ځای ته په فاتحان ډول ورننوتلي وو او هلته یې د الله تعالی (جل جلاله) قانون حاکم کړی و.

سمح ابن مالک (رحمه الله) د ۱۰۲ هـ کال د عرفې په ورځ شهید شو او د هغه څخه وروسته زیات والیان تېر شول، چې د نومونو له یادولو یې تېرېږیو، د عمبسه بن صهیب (رحمه الله) یادونه کوو، چې ډېر متقي او پرهیزگاره سړی و، طبعاً ډېر خلک به هغه نه پېژني، خو هغه یو حقیقي مجاهد شخصیت تېر شوی دی او د ۱۰۳ هـ څخه تر ۱۰۷ هـ کال پورې په اندلس کې حاکم و او د جهاد په کولو سره د سانس تر بنار پورې چې د پاریس د بنار څخه ۳۰ کیلو متره لرې دی؛ ورسېده. یعنې عمبسه بن صهیب (رحمه الله) د فرانسې تقریباً اویا فیصده خاوره د مسلمانانو تر کنترول لاندې راوستې وه، وروسته له دې عمبسه بن صهیب (رحمه الله) هم شهید شو، ده څخه وروسته د اندلس په ټولو امورو کې تغیر راغی، د عمبسه بن صهیب (رحمه الله) څخه وروسته هم په اندلس کې زیات والیان تېر شول، تر دې چې الحیسم الکلابي قدرت ته ورسېد، الحیسم الکلابي د تېرو والیانو برعکس ډېر متعصب سړی و، په قوم عرب و او د ده په وخت کې د عربو او بربریانو تر منځ اختلافات شروع شول، خو له دې څخه وروسته الله تعالی (جل جلاله) عبدالرحمن الغافقي (رحمه الله) قدرت ته ورساوه او دغه

شخص يو ځل بيا د مسلمانانو له منځ څخه بې اتفاقي او قومي تعصبات لرې کړل، کله چې د دغو مشکلاتو په حل کولو بريالی شو، نو فوج يې له ځان سره واخيست او د فرانسې په لور روان شو، تر څو له نوي سره فتوحات شروع کړي او دې د فتوحاتو په لړ کې داسې ځای ته ورسېد، چې هلته د ده څخه پخوا مسلمانان نه وو رسېدلي، يو په بل پسې يې بنارونه فتحه کړل، د ارل بنار له فتحه کولو وورسته يې د بودو بنار فتحه کړ، دغه بنار اوس هم شته، وروسته له دې يې د تنوشه بنار او بيا يې د تورانتا بنار فتحه کړ، تر دې چې د پواتي بنار ته ورسېدل، چې دغه بنار د پاریس له بنار څخه تقريباً سل کيلو متره ليرې د لویدیځ طرف ته واقع دی او د قرطبي بنار څخه تقريباً زر کيلو متره فاصله لري.

په پواتي کې د بلاط په نوم يوه منطقه وه، چې عسکري کيمپ ؤ، بلاط په اندلسي ژبه کې مانې ته وايي، په دغه ځای کې يوه پخوانۍ تشه مانۍ وه، چې عسکر پکې اوسيدل.

عبدالرحمن الغافقي د خپلو عسکرو په تنظيم شروع وکړه، تر څو د نصاراوو د مقابلې لپاره ځان تيار کړي، د عبدالرحمن الغافقي، په فرانسه باندې، دغه حمله، لوی ترينه حمله وه، ځکه چې پدې حمله کې د مسلمانانو د فوج تعداد پنځوس زرو ته رسېده، خو د عبدالرحمن الغافقي په لښکر کې دغه وخت يو خطرناک مشکل رامنځته شو او هغه دا چې مسلمانانو د اندلس څخه د پواتي تر بنار پورې، د هر بنارونه فتحه کړي وو او زيات غنيمتونه يې تر لاسه کړي ؤ، نو پدې وخت کې مسلمانان د غنيمتونو عاشقان شول او په دې فکر کې شول، چې بايد بېرته وگرځو، تر څو دغه مالونه خپل وطن ته ورسوو، چې فرانسويان يې راڅخه بېرته ونه نيسي، ليکن عبدالرحمن الغافقي

(رحمه الله) خلک راجمع کړل او ورته یې وویل: مونږ دلته د غنیمتونو راټولو لپاره نه یو راغلي، بلکې د دې لپاره راغلي یوو، چې د الله جل جلاله دین خلکو ته ورسوو او خلک د بنده د عبادت څخه د الله تعالی عبادت ته راوبولو.

پدې ډول یې لښکر د جهاد او شهادت لپاره آماده کړ او بیا د خپل لښکر سره د پواتي په لوري روان شو.

کله چې پواتي ته ورسېدل، نو په لښکر کې نوي مشکلات را پیدا شول او هغه دا چې کوم تعصبات چې په اندلس کې د عربو او بربریانو تر منځ موجود ؤ او د عبدالرحمن الغافقي (رحمه الله) په واسطه له منځه تللي وو، یو ځل بیا راتازه شول او دا پدې خاطر رامنځته شوې وو، چې د غنایمو څخه باید څوک څه شی واخلي، عربو به ویل چې مونږ عرب یوو، باید زموږ حصه زیاته وي او بربریانو به ویل چې مونږ بربریان یوو او دا هېواد مونږ فتحه کړی دی، د همدې ویاړ له مخې، زموږ حصه باید زیاته وي، دوی دا هیږه کړه، چې د اسلام په مقابل کې قومیت کوم اهمیت نه لري، خو په دوی کې دغه مشکل پیدا شو.

همدارنگه د غنیمتونو مینه او د هغو د لاسه وتلو ویره هم ورسره پیدا شوه او د دې په څنګ کې مسلمانانو په خپل زیاتوالي باندې اعتماد وکړ، ځکه چې دغه وخت د مسلمانانو تعداد پنځوس زره جنگیالیو ته رسېده، چې د اندلس په تاریخ کې یې سابقه نه درلودله.

نو هغوی خپل لښکر ته مغرور شول او فکر یې کاوه چې دوی نه شي مغلوبیدای، نو د حنین ورځ له نوي سره راتازه شوه او سره د دې چې د مسلمانانو سرلښکر ډېر تقوی داره، پرهیزګاره او مجاهد شخصیت ؤ، خو په لښکر کې یې د ماتې عوامل رابښکاره شوې وو، لکه د غنیمتونو سره مینه، قومي تعصبات او همدارنگه په خپل زیاتوالي

باندې اعتماد کول، خو هر کله چې د مسلمانانو تعداد زیات شوی او په الله جل جلاله باندې د توکل کولو پر ځای یې، په خپل زیاتوالي اعتماد او باور کړی، نو الله جل جلاله له ماتې سره مخ کړي دي. د نصاراوو لښکر د پاریس څخه د چارل مارتل په مشرۍ باندې راروان شوی ؤ، چې د لښکر تعداد یې څلور سوه زره جنگیالیو ته رسېده، یعنې د مسلمانانو د لښکر څخه د دوی تعداد اته چنده زیات ؤ او د دې سره، سره مسلمانان د خپل پایتخت قرطبي څخه هم ډېر لیرې وو.

دغه جنگ په پواتې کې شوی دی، چې د پاریس سره نږدې دی، جنگ لس ورځې دوام وکړ، دا د ۱۱۴ هـ کال د رمضان میاشت وه، د جنگ په اولنیو وختونو کې، سره له دې چې د نصاراوو فوځ ډېر ؤ، خو غلبه د مسلمانانو وه، خو نصاراوو چې کله د مسلمانانو په غنیمتونو باندې، چې د مسلمانانو د فوځ شاته واقع وو، حمله وکړه، مسلمانان د غنیمتونو په فکر کې شول، نو ځکه یې لښکر خور، وور شو او په دغه جنگ کې چې د بلاط الشهداء یا پواتې د جنگ په نامه یادیده، ماتې وخوړه.

دغه جنگ ته بلاط الشهداء ځکه وايي چې بلاط یې په اندلسي ژبه کې مانی ته ویلو او هلته یوه مانی وه.

او شهداء هماغو شهیدانو ته وايي، چې په دې جنگ کې شهیدان شوي وو. په دغه جنگ کې چې څومره مسلمانان شهیدان شوي دي، د هغې تعداد په اسلامي تاریخ کې ندی راغلی، لیکن د اروپایانو په روایاتو کې د ډېرو مبالغو څخه کار اخیستل شوی دی، حتی هغوی وايي چې په دغه جنگ کې درې سوه زره مسلمانان قتل شوي دي، په داسې حال کې چې په دغه جنگ کې د مسلمانانو ټول تعداد پنځوس

زره تنه و؛ خو هغوی کوبښ کوي، چې د مسلمانانو خساره او زیان

زیات وښيي.

که چېرته فرانسویانو په دغه جنگ کې ماتې خوړلې وای، نو ټوله اروپا فتحه کېدله او د اکسفورډ په پوهنتون کې به د قران کریم تدریس کېده.

مسلمانانو د بلاط الشهداء په جنگ کې تر ماتې خوړلو وروسته په شاتګ وکړ، خو سره د دغه شاتګ هم لکه څومره چې نصارا فکر کوي، دغه شکست دومره لوی نه و، ځکه چې د نصاراوو لښکرو مسلمانان تر اندلس پورې تعقیب نه کړل، بلکې یواځې د غنیمتونو په اخیستلو او د هغو مسلمانانو په قتل چې په جنگ کې قتل شوي وو اکتفاء وکړه. مسلمانانو په دغه جنگ کې ځکه ماته وخوړه، چې کوم مال دوی د فرانسې او اندلس په فتحو کې تر لاسه کړی و، په هغې مغرور شوي وو. لکه څنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: قسم په الله تعالی! چې زه پرتاسو د فقر څخه ویره نه لرم، بلکې له دې څخه ویره لرم، چې د دنیا دروازي به ستاسو پر مخ خلاصې شي، لکه څنګه چې ستاسو څخه په مخکینیو باندې د دنیا دروازي خلاصې شوې وې، نو تاسو به د هغې په لاس ته راوړلو کې هڅې وکړئ، لکه څنګه چې ستاسو څخه مخکینیو د هغې په لاس ته راوړلو کې هڅې کړې دي او دغه رقابت او هڅې به تاسو هلاک کړي؛ لکه څنګه یې چې ستاسو څخه مخکې هلاک کړي وو.

سبحان الله! د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) کلام ته وګورئ! او فکر وکړئ، ځکه د الله جل جلاله قانون دی چې څوک خاص د دنیا هڅې کوي، نو د دنیا محبت هغوی هلاکوي، په همدې قسم د دنیا

دروازې به د مسلمانانو پر مخ خلاصې شي او دوی به د هغې په لاس ته راوړلو کې هڅې وکړي، نو دوی به هم هلاک شي.

لکه څنگه چې د بلاط الشهداء په جنگ کې مسلمانانو د غنیمتونو سره مینه پیدا کړه او هم د دوی تر منځ قبیلوي او قومي تعصبونه راپیدا شول، نو د عربو او بربریانو تعصب فرانسویانو هم درک کړی ؤ، ځکه یې هغوی ته شکست ورکړ، د فرانسویانو کتابونو دغه پېښې ژوندۍ ساتلې وې، هماغه وو چې فرانسویان څو پېړۍ وروسته د الجزایر هېواد ته داخل شول او دغه هېواد ۱۳۰ کاله یعنې د ۱۸۳۰ م څخه تر ۱۹۲۰ م کال پورې د فرانسویانو په لاس کې ؤ، چې وروسته بیا د ازادۍ تحریکونه پکې راپیدا شول، نو فرانسویانو د دې لپاره چې دغه حرکتونه وځپي، اولنی کار یې دا وکړ چې هلته یې د عربانو او بربریانو تر منځ قبیلوي تعصبات راپیدا کړل.

بربریانو ته به یې ویل چې تاسو اري یعنې اروپایي نژاد سره نږدې والی لرئ او عربانو سره ستاسو نږدې والی نشته.

لکه څنگه مو چې مخکې یادونه وکړه، بربریانو له اروپایانو سره ډېر مشابهت درلود، ځکه چې بربریانو زیږ وینستان او شنې سترګې درلودلې، خو د اسلام په مبارک دین کې نژاد قبیلې او رنگ کوم اهمیت نه لري، یواځې تقوا اهمیت لري.

فرانسویانو د دې لپاره چې بربریان هم له عربانو او هم له اسلام څخه لیرې کړي، هغوی ته یې د فرانسوي ژبې تعلیم شروع کړ او د عربي ژبې زده کړه یې پکې منع کړه، خو د دې سره، سره هغوی ونه شول کولای، چې بربریان د اسلام د مبارک دین څخه د عیساییت طرف ته واړوي، اگر که د دوی ژبو هم تغیر وکړ، خو بیا هم په اسلام باقی پاتې شول.

فرانسويانو پدې لړ کې د هغوی لپاره د امازيغي په نوم يوه خاصه ژبه رامنځته کړه، ځکه کومو بربريانو چې په الجزاير کې ژوند کاوه، هغه د امازيغ قبایل وو او هغوی خپله مخصوصه ژبه درلوده او د الجزاير ۱۵ فيصده نفوس يې تشکيلاوه، نو فرانسويانو د امازيغي ژبې تعليم دوی ته شروع کړ، حتی په فرانسه کې يې په کال ۱۹۲۷م کې د امازيغي ژبې ليکنه پيل کړه او د هغې کتابت او ليکنه يې لاتيني ژبې ته بدله کړه، ځکه امازيغي ژبه ويل کيدله، خو کتابت او ليکنه يې نه درلودله، نو ځکه هغوی دغه ژبه په لاتيني الفاظو وليکله او بربر ځوانان يې فرانسې ته جلب کړل، تر څو امازيغي ژبه ياده کړي، همدانگه دوی د عربي ژبې د کليماتو په ليرې کولو شروع وکړه، يعنې د بربري ژبې څخه يې د عربي ژبې د کلماتو د حذفولو شروع وکړه، تر څو چې په ۱۹۸۸م کال کې، يعنې ډېر کم کلونه مخکې فرانسويانو د بربريانو لپاره يوه نړيواله اکاډمي جوړه کړه او هغوی ته يې د دغې ژبې د يادولو تعليم شروع کړ. فرانسويانو دغه ټول کوښښونه د دې لپاره شروع کړي دي، تر څو د عربانو او بربريانو ترمنځ فاصله پيدا کړي او هغوی په خپلو منځونو کې سره وجنگوي، ځکه فرانسويانو ته د بلاط الشهداء په جنگ کې د بربريانو او عربانو ترمنځ د تعصب نښې او اثار معلوم شوي وو او په دې پوهېدل چې د دغو دوو قومونو ترمنځ، دغه يووالی د اسلام د مبارک دين په واسطه رامنځ ته شوی دی.

خو که وگورو چې له يو طرفه فرانسويانو دا کوښښ کاوه، چې په الجزاير کې يې د عربي ژبې څخه پرته، نورې ژبې راپيدا کړي، خو له بل طرفه په ۱۹۹۹م کال کې د فرانسې د وزيرانو رئيس شيراک ته وړانديز شوی و، چې په فرانسه کې محلي ژبو ته هم اجازه ورکړي، نو هغه ورته په جواب کې وويل: ايا تاسو غواړئ چې فرانسه دې هم د

بالکان په څیر شي، یعنی فرانسه هم د بالکان په څیر د قومي تعصباتو په اساس سره بیلوئ؟ نو پدې اساس یې دغه پیشنهاد رد کړ، پداسې حال کې چې همدوی په الجزایر کې د امازیغي ژبې د رواجولو په اساس په مسلمانانو کې تفرقه بازي پیدا کوله.

یعنې دا کار د فرانسې لپاره حرام ؤ، خو د الجزایر لپاره حلال ؤ، چې د یوې ژبې څخه دې زیاتې ژبې پکې دود وي. طبعاً دغه مشکل د الجزایر د حکومت مشکل هم دی، ولې دومره ویلاى شو، چې سره د دې چې فرانسویانو د دغو خلکو د بې دینه کولو لپاره هر څومره کونښونه وکړل، خو دغه خلک، یعنی بربریان تر اوسه پورې په خپل دین باندې کلک ولاړ دي.

د بلاط الشهداء جگړه د مسلمانانو لپاره یو لوی درس دی، ځکه چې په دغه جنگ کې مسلمانان د قومي تعصباتو او دنیا سره د مینې له وجې هلاک شول، نو د دې څخه باید نور مسلمانان عبرت واخلي او په خپلو منځونو کې هېڅ ډول تعصب ونه کړي، همدارنگه له دنیا سره باید دومره مینه ونه کړي، چې خپل ټول مسؤلیتونه یې له یاده ووځي او صرف د دنیا او دولت مینه وکړي.

اقول قولی هذا واستغفرالله لی ولک وجزاکم الله خیرا کثیرا

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**